

POLITINIO LIETUVOS „UŽGROBIMO“ RIZIKOS IR SCENARIJAI

dr. prof. Tomas Janeliūnas

Analitinė studija

SANTRAUKA

- **Rusijos įtakos strategija ir informacinis karas Europoje.** Nuo 2014 m. Rusija nuosekliai siekia silpninti demokratines sistemas Europoje, skatindama antisisteminių, prorusiškų ir radikalių jėgų stiprėjimą. Kremliaus režimas investuoja į kandidatus ir partijas, galinčias keisti šalių užsienio politiką bei riboti demokratijos principus. Dezinformacija, socialinių tinklų manipuliacijos, DI generuojamas turinys ir uždaros diskusijų grupės socialinių tinklų platformose tampa pagrindiniais ginklais prieš liberalias demokratijas.
- **Europinės tendencijos ir struktūrinės priežastys.** Radikalių, nacionalistinių ir populistinių jėgų stiprėjimą lemia nusivylimas tradicinėmis partijomis, migracijos ir tapatybės krizės, ekonominės nelygybės gilėjimas, sąmokslų teorijų plitimas po pandemijos, bei euroskeptiškumas. Visuomenės nusivylimas ir nepasitikėjimas valdžios institucijomis leidžia antisisteminiams jėgoms sulaukti reikšmingos paramos net senų demokratijos tradicijų šalyse (pvz., Vokietijoje, Prancūzijoje ar Nyderlanduose). Sakartvelas jau yra „užvaldytas“ prorusiškos partijos, kuri sparčiai naikina demokratinę sistemą. Moldovos ir Rumunijos pavyzdžiai rodo, kad Rusijai palankūs kandidatai vos „per plauką“ neperima svarbiausių valdžios institucijų.
- **Lietuvos visuomenės fragmentacija ir pažeidžiamumas.** Nors Lietuvoje mažėja sovietmečio nostalgijos, apie trečdalis visuomenės išlieka linkusi tikėti sąmokslų teorijomis, yra pažeidžiama informacinės manipuliacijoms ir nepritaria liberalios demokratijos principams. Kaip rodo 2024 m. rinkimai, daugiau nei 400 tūkst. rinkėjų gali palaikyti antisisteminius kandidatus. Jų konsolidacija ir žemas rinkimų aktyvumas kituose rinkimuose gali lemti scenarijus, pagal kuriuos Lietuvos valdžios institucijas perimtų antidemokratinės, antivakarietiškos politinės grupuotės.
- **Scenarijus X:** esant specifinėms, vienu metu sutampančioms sąlygoms (ryškus visuomenės nusivylimas demokratijos veikimu; antisisteminių jėgų susivienijimas; populistinio lyderio iškilimas) jau 2028 m. Seimo rinkimuose gali daugumą vietų parlamente įgyti antisisteminių jėgų koalicija ir susitelkti tam, kad jų kandidatas laimėtų 2029 m. prezidento rinkimus.
- **Scenarijus Y:** esant specifinėms sąlygoms jau 2026-2027 m. gali įvykti politinė krizė, kuri paralyžiuotų efektyvų valdžios institucijų darbą, vestų į išankstinius parlamento rinkimus (galbūt net ne vienus) ir paskatintų populistinių partijų ir kandidatų dominavimą rinkimuose. Išorinės grėsmės ryškus sustiprėjimas gali paskatinti iškilti pro-rusiškam kandidatą/politinį judėjimą, kuris žadėtų taiką mainais į susitarimus su Rusija, o po rinkimų palaipsniui priimtų vis naujas Kremliaus sąlygas.
- **Rekomendacijos:**
 - *Piliečių sąmoningumas ir atsparumas informacinėms grėsmėms.* Siūloma plėtoti neformalias edukacines veiklas nuo žemiausio, individualaus lygmens: stiprinti pilietinį švietimą bendruomenėse, ypač regionuose, įtraukti jaunimą per žaidybinius metodus ir palaikyti smulkias vietines iniciatyvas, ugdančias kritinį mąstymą bei gebėjimą atpažinti dezinformaciją;
 - *Skaidrumo ir atsakomybės kultūros stiprinimas.* Būtina skatinti aktyvią piliečių laikyseną, neleidžiančią įsitvirtinti korupcijai ar piktnaudžiavimui valdžia. Skatinamos tiriamosios žurnalistikos iniciatyvos, gyventojų teisinis švietimas ir bendruomeniniai veiksmai, padedantys identifikuoti ir viešinti netinkamą politinę veiklą bei reikalauti atsakomybės iš išrinktų atstovų.
 - *Veiksminga rinkimų proceso priežiūra.* Siūloma stiprinti teisėsaugos ir priežiūros institucijų aktyvų vaidmenį užtikrinant skaidrius ir sąžiningus rinkimus. Būtina vykdyti rizikų analizę dar iki oficialios kampanijos pradžios, suteikti institucijoms pakankamus įgaliojimus reaguoti į pažeidimus bei įtraukti nepriklausomas stebėsenos organizacijas.
 - *Informacinės erdvės apsauga.* Socialiniai tinklai turi būti vertinami kaip strateginis informacinės saugos prioritetas. Nacionalinės stebėsenos sistemos, bendradarbiavimas su socialinių tinklų platformomis, sankcijos dezinformacijos skleidėjams – pradiniai uždaviniai, užtikrinant, kad prieš demokratiją nukreipta veikla būtų laiku identifikuojama ir neutralizuojama.

1. Kontekstas: Rusijos pastangos skatinti antisisteminių politinių jėgų iškilimą Europoje

Jau daugiau nei dešimtmetį, nuo 2014 m., vyksta atviras karas, kuriame Putino režimas siekia sunaikinti Ukrainą, kaip demokratinę, nepriklausomą valstybę. Kartu bandoma primesti savo pasaulėžiūrą ir naratyvus ne tik kitoms kaimyninėms šalims, bet ir ilgametės demokratijos tradicijas turinčioms Europos valstybėms. Vyksta sistemingas informacinis karas siekiant į savo pusę palenkti visuomenės pozicijas, politinių partijų ir atskirų kandidatų nuostatas. Šių pastangų tikslas – formuoti Rusijai palankias demokratinų šalių politines darbotvarkes.

Kremliaus režimas aktyviai investuoja į politines partijas, konkrečius politikus ar kandidatus, kurie potencialiai gali tapti reikšmingais nacionalinio lygmens politiniais veikėjais. Laimėję parlamento ar prezidento rinkimus ar bent jau įgavę reikšmingą politinę įtaką (pvz., tapdami būtinais partneriais formuoti valdančiąsias koalicijas arba būdami svarbūs „veto“ veikėjai) tokie politikai „atperka“ Rusijos investicijas, nes gali pakeisti demokratinų šalių užsienio politikos kryptis, apriboti įprastas demokratines politinės veiklos taisykles ar skatinti politinės sistemos nusigręžimą nuo liberalių, demokratinų principų. Politikos tyrėjai šį procesą vadina „demokratijos atsitraukimu“ (angl. *democratic backsliding*¹).

Šis procesas dažnai yra esminis ir būtinas etapas siekiant tolesnių tikslų: mažėjant demokratijos veiksmingumui, atsiranda palanki terpė slopinti politinius konkurentus ir efektyviau įtvirtinti pro-rusiškas, antivakarietiškas ir antiliberalias nuostatas, tai paverčiant bemaž oficialia valstybės pozicija ir politine kryptimi. Būtent tokių valstybių Europoje Rusijai reikia kuo daugiau, nes tai leidžia Kremlui įgyvendinti savo „didžiąją strategiją“: plėsti Rusijos imperinę įtaką, vykdyti tiesioginę ar užmaskuotą agresiją, perimti mažesnių valstybių politinę darbotvarkę ir valią priešintis pro-rusiškai pasaulėžiūrai. Tos valstybės, kurių nesiekama užvaldyti tiesiogiai, gali būti naudingos kaip Rusijos „sąjungininkės“ ar „įtakos agentai“ – blokuojant ES ar NATO plėtros sprendimus, neleidžiant įvesti sankcijų Rusijai, ar bent jau sukuriant jų apėjimo kanalus. Vengrija ir Slovakija jau faktiškai yra tapusios tokiomis Rusijos „įtakos agentėmis“ Europos Sąjungoje ir NATO².

Putino režimas naudoja kompleksinius instrumentus, tačiau labiausiai tai pastebima sistemingai platinant dezinformaciją ir sukuriant naratyvus, kurie Vakarų visuomenėms perteiktų rusišką požiūrį į pasaulio politiką, Rusijos interesų įgyvendinimą ir net agresiją tariamai pateisinančias „logiškas“ priežastis. Išmaniai naudojamasi demokratijose užtikrinama žodžio laisve ir naujųjų medijų, skaitmeninių platformų sukurtomis priemonėmis kuo įtaigiau paveikti žmonių

¹ Hyde, Susan D. (2020). "Democracy's backsliding in the international environment". *Science*. 369 (6508): 1192–1196. DOI: [10.1126/science.abb2434](https://doi.org/10.1126/science.abb2434)

² Kreko, P. (2022). Russian influence in Hungary, ING2 Committee Hearing on Russian interference in the EU: the distinct cases of Hungary and Spain. 27 October 2022, Brussels https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/256493/OJ%20item%204_peter_kreko_ing2_hearing_20221027_speaking_points.pdf ; Thorburn, E (2024). Beyond "Russia-Friendly": Hungary's Foreign Policy Rationales, FOI Memo 8659, Northern European and Transatlantic Security (NOTS), <https://www.foi.se/rest-api/report/FOI%20Memo%208659> ; AP News, (2025), Populist leader suggests ahead of NATO summit that Slovakia might be better off neutral, 2025 June 17, <https://apnews.com/article/slovakia-fico-nato-defense-spending-fd17f16c2eebe838bbd8b7cfda64a4a5>

nuostatas. Adaptuojamasi prie formalių draudimų ar ribojimų, įvedamų oficialiems Rusijos informacijos kanalams (ypač po 2022 m.) ir surandami vis nauji metodai, kaip pasiekti emociškai pažeidžiamas visuomenės grupes, kurių politinėmis nuostatomis manipuliuoti lengviausia. Vis daugiau remiamasi socialinių tinklų segmentacija, buriamos uždarnos diskusijų grupės, įtraukiamos skaitmeninės fiktyvių paskyrų (angl. *bots*) armijos ir Dirbtinio Intelpekto (DI) generuojami įrašai.

Neretai pro-rusiškų ir antidemokratiškų, antiliberalių naratyvų skleidimas yra pastebimas pavėluotai: vykdant tokias informacines kampanijas vengiama oficialios žiniasklaidos ir „pasislepama“ nuo viešosios erdvės tyrimų. Iliustratyvus yra 2024 m. [Rumunijos prezidento rinkimų atvejis](#), kuomet didžioji dalis informacinės operacijos, remiant pro-rusišką kandidatą Čaliną Georgescu vyko *TikTok* platformoje. Atitinkamai, ir pro-rusiškos, antidemokratinės politinės partijos, judėjimai ar atskiri kandidatai vis labiau mokosi išnaudoti alternatyvius informacijos sklaidos kanalus ir savo rinkimų kampanijas vykdo tarsi pagal rusiškas informacinių operacijų instrukcijas.

Visoje Europoje auga radikalių, populistinių, nacionalistinių ar anti-ES politinių jėgų įtaka. Pastarųjų metų rinkimai rodo, kad net senas demokratines tradicijas turinčios Vakarų Europos visuomenės nėra apsaugotos nuo radikalizmo plitimo bangos. Vokietijos AfD partija, įkurta 2013 m. kaip euroskeptikų judėjimas, 2025 m. parlamento rinkimuose [gavo 20,8 proc. balsų](#) ir šiuo metu, pagal visuomenės nuomonės apklausas, populiarumu bemaž prilygsta valdančiajai CDU/CSU partijai, [rinkdama 23-25 proc.](#) Prancūzijos radikali, anti-ES partija Nacionalinis Susivienijimas (anksčiau - Nacionalinis Frontas) [2024 m. pirmajame rinkimų j parlamentą ture surinko daugiausiai, 33,15 proc. balsų](#), nors ir negavo daugumos po antrojo turo. Būtent tokios radiklios, anti-europietiškos partijos dažniausiai yra palankios Rusijai. Jų pergalės rinkimuose ir potenciali galimybė formuoti nacionalines vyriausybes iš esmės pakeistų demokratiškų šalių politiką ir sustiprintų „demokratijos susitraukimo“ tendenciją Europoje.

Lietuva taip pat patiria populistinių, radikalių ir net pro-rusiškų judėjimų ir kandidatų populiarumo augimą. Tendencijos, pastebimos visoje Europoje, artimiausiu metu gali įgauti konkrečias išraiškas, pavojingas Lietuvos valstybingumui. Populistinių, antiliberalių, antidemokratiškų, pro-rusiškų kandidatų (dažnai jie vadinami terminu „antisisteminiais“) susivienijimas ir informacinės kampanijos, paremtos Rusijos išbandytais manipuliacijų metodais, gali vesti prie netikėtų rezultatų rinkimuose. Jau artimiausiuose parlamento ir prezidento rinkimuose, 2028-2029 m. įmanomi scenarijai, pagal kuriuos svarbiausios Lietuvos valdžios institucijos atsidurtų antisisteminių politikų rankose. Tai būtų didžiulė grėsmė Lietuvos demokratijai ir valstybingumui.

2. Grėsminga Europos tendencija: demokratijos atsitraukimas

Pastarąjį dešimtmetį daugelyje Europos valstybių stebimas populistų, nacionalistų ir radikalios dešinės stiprėjimas ir didėjantis visuomenės palaikymas. Politikos mokslininkai ir tyrėjai pateikia įvairias šio reiškinio priežastis, tačiau dažniausiai sutinka, kad tai yra ilgalaikių socialinių, ekonominių ir politinių procesų pasekmė.

Politinės filosofijos literatūroje galima rasti aiškinimą, jog Europoje jau senokai susiformavo *postdemokratinis* režimas³: kuomet liberaliose demokratijose nebėra ryškaus politinio konflikto tarp politinių ideologijų (*kairės* ir *dešinės*, liberalų ir konservatorių), tačiau pati pliuralistinės visuomenės prigimtis skatina ieškoti konflikto. Atitinkamai postdemokratinuose režimuose grįžta nuslopinti politiniai konfliktai – juos skatina socialinių poreikių nepatenkinimas, demokratiškos sistemų negebėjimas visiems pateisinti lūkesčius; atsiranda apeliacijos į „žmonių“ interesus, priešprieša su „elitu“, kuris neva kaltas dėl nepatenkintų poreikių, ir iškyla populistai, kurie žada „apginti žmones“ nuo „elito“ savavaliavimo, korupcijos ar kitokių blogų sprendimų⁴.

Vis didesnę įtaką politinėse sistemose įgaunančios radikalios ar populistinės partijos remiasi tipiniais postmoderniais konfliktais visuomenėse, kurie ilgą laiką buvo tarsi ribojami demokratiškos taisyklių ir tariamo spaudimo priimti, toleruoti pokyčius, įskaitant besikeičiančią visuomenių struktūrą dėl migracijos, kintančių socialinių ir ekonominių santykių. Rizikos vertinimo kompanijos „Eurasia Group“ Europos padalinio vadovas M. Rahmanas dabartinę Europos politinę situaciją apibendrina kaip balansuojančią ant radikalaus posūkio į kraštutinių jėgų dominavimą: ne viena didžioji Europos valstybė yra „vienų rinkimų atstumu“ nuo situacijos, kai dešinėsios kraštutinės arba dešinėsios populistinės jėgos perims valdžią.

Atskirose Europos valstybėse vietinis kontekstas gali išryškinti specifines priežasčių kombinacijas, kodėl stiprėja radikalios ir populistinės partijos, visgi pagrindinės priežastys, minimos analitikų, yra šios:

- **Nepasitikėjimas tradicinėmis elitų partijomis ir „nusivylusių“ rinkėjų protestas.** Daugelyje šalių pastebimas rinkėjų nuovargis ir nusivylimas tradicinėmis valdžios partijomis (tiek centro-dešinės, tiek centro-kairės). Ilgai valdžioje buvę politikai laikomi korumpuotais, nesuprantantys paprastų piliečių rūpesčių. Tai ypač būdinga Vidurio ir Rytų Europos šalims, kuriose vyrauja politinės korupcijos ir nuoskaudų dėl socialinės nelygybės temos. Pavyzdžiui, **Rumunijoje** pastarųjų metų radikalių jėgų stiprėjimas visų pirma siejamas su nepasitenkinimu tradicinėmis dešinėsiosiomis ir centro-dešinėsiosiomis partijomis, ypač

³ Jonutis, K. (2019). Post demokratija ir populistiniai diskursai Lietuvoje (2004-2016). Daktaro disertacija, Vilniaus universitetas. <https://talpykla.elaba.lt/elaba-fedora/objects/elaba:35855662/datastreams/MAIN/content>

⁴ Jonutis, K. (2019), p. 160-162.

Nacionaline Liberalų Partija (NLP) ir Socialdemokratų Partija (SDP), kuri ne kartą buvo įsivėlusį korupcijos skandalus. Tradicinėms partijoms meta iššūkį nacionalistinės, dažniausiai euro-skeptiškos, radikali dešinės partijos, kurios dažnai kartoja Rusijai palankius naratyvus. Rumunijoje svarbiausia tokia partija tapo Rumunų Sąjungos Aljansas (*Alliance for the Union of Romanians* - AUR), įkurta 2019 m. ir dabar visuomenės nuomonės apklausose pirmaujanti – už ją gegužės pabaigoje buvo nusiteikę balsuoti [32 proc. apklaustų rinkėjų](#). Tai maždaug dvigubai daugiau nei ketintų balsuoti už NLP ar SDP. [Nepasitikėjimą valdžios elitu Rumunijoje](#) dar labiau sustiprino 2024 m. pabaigoje Konstitucinio teismo sprendimas panaikinti prezidento rinkimų rezultatus. 2025 m. gegužės mėn. iš naujo surengtuose prezidento rinkimuose vienas iš AUR lyderių, George's Simionas pirmajame ture surinko 41 proc. balsų ir atrodė ryškus favoritas tapti naujuoju Rumunijos prezidentu. Tik susivienijus liberalioms ir kairiųjų pažiūrų partijoms bei jų rėmėjams, antrajame ture pergalę visgi pasiekė buvęs Bukarešto meras Nicușor Danas, surinkęs 53,6 proc. balsų.

- **Imigracija, kultūrinio tapatumo baimės ir visuomenės saugumo krizė.** Migracijos krizės, ypač 2015 m. pabėgėlių antplūdis Europos Sąjungoje, įvairiose šalyse sustiprino [visuomenės nerimą dėl nacionalinio identiteto ir saugumo](#). Kraštutinės dešinės partijos naudojasi šiomis baimėmis, vaizduodamos save „tradicinių vertybių gynėjomis“ ir žadėdamos įvesti griežtą sienų kontrolę, „tvarką ir saugumą“. Anti-imigracinės nuostatos tapo [daugelio populistų programų kertiniais elementais](#). Pavyzdžiui, **Vokietijoje** „Alternatyva Vokietijai“ (AfD) iškilo būtent ant prieš-imigracinės retorikos bangos, nors nevengė savo pastarųjų metų kampanijose kritikuoti Vokietijos vyriausybės dėl paramos Ukrainai bei nuolat demonstravo palankumą Maskvos pasaulėžiūrai. **Prancūzijoje** Marine Le Pen ilgus metus kritikavo imigraciją siejant ją su nusikalstamumu ir terorizmo grėsme. **Nyderlanduose** Geertas Wildersas atvirai [vadino islamą „atsilikusia religija“](#) ir reikalavo uždrausti mečetes. Tokia kraštutinė pozicija anksčiau Vakarų Europos šalyse būtų buvusi visiškai nepriimtina politiniuose debatuose, tačiau dabar rado nemenką rinkėjų palaikymą. G. Wilderso vadovaujama Laisvės partija (PVV) 2023 m. laimėjo parlamento rinkimus, užsitikrinusi 37 vietas iš 150, ir buvo pakviesta formuoti vyriausybę. Į šią priežasčių grupę, apimančią visuomenės dalies baimes dėl prarandamos kultūrinės tapatybės, patenka ir „tradicinės šeimos“ gynėjų vs. LGBT ar diversifikacijos politikos šalininkų priešprieša. Lietuvoje tai buvo ryškiausiai matoma per [„Didžiojo šeimos gynimo maršo“ protestus](#), 2021 m., kuriuose aktyviai dalyvavo įvairūs radikalūs politikai, tarp jų ir pro-rusiškų pažiūrų skleidėjai.
- **Ekonominis nepasitenkinimas, nelygė ir „globalizacijos pralaimėtojų“ sindromas.** Pastarųjų dešimtmečių ekonominės krizės (pvz., 2008 m. krizė, euro zonos skolų krizė), COVID pandemija ir vyriausybių pastangos atkurti buvusią ekonomiką, energetinių kainų šuoliai 2021-2022 m. prisidėjo prie itin sparčiai augančios infliacijos, nelygės didėjimo ir skaitmeninės atskirties. Daugelis periferinių, kaimo, už industrinių regionų gyvenančių žmonių jaučiasi palikti už progreso borto ir kaltina liberalią, globalizuotą ekonomiką kaip

savo nesėkmių priežastį. [Tradicinės partijos dažnai kaltinamos ignoruojant šių „pralaimėtojų“ problemas.](#) Ekonominės problemos paaštrina visuomenės nepasitenkinimą ir verčia ieškoti kaltų – dažnai tais „kaltaisiais“ įvardijami užsieniečiai, Briuselio biurokratai ar „globalistai“. Radikalūs politikai siūlo paprastus, nors ir pavojingus, sprendimus (pvz., uždaryti sienas, išstoti iš ES, nacionalizuoti bankų turtą ir pan.). Populistai dažniausiai žada ekonominį protekcionizmą: vietinių pramonės šakų apsaugą, socialines išmokas „tik saviems“, pasipriešinimą ES ekonomikos taisyklėms. Ši tendencija šiuo metu ryškiausia JAV, kur Donaldas Trumpas bando įgyvendinti savo ekonominio protekcionizmo politiką. Tačiau ir Europoje pastebimos panašios tendencijos. Pavyzdžiui, **Italijoje** premjerės G. Meloni partija „Italijos broliai“ didino populiarumą, akcentuodama ne tik anti-imigracinę laikyseną ir nacionalizmo principus, „krikščioniškas vertybes“, anti-LGBT politiką, bet ir [kritikuodama ES primetus biudžeto suvaržymus ir žadėdama ginti nacionalinę ekonomiką](#). Tiesa, užsitikrinsi pergalę 2022 m. parlamento rinkimuose ir suformavusi vyriausybę, G. Meloni neskubėjo imtis radikalių ar populistinių ir sprendimų ir šiuo metu dažniau laikoma efektyvia lydere, sugebėjusia ne tik konsoliduoti išsibarsčiusias Italijos centro ir dešinės partijas, bet ir [pragmatiškai derėtis su ES institucijomis](#).

- **COVID-19 pandemijos padariniai ir sąmokslų teorijų paplitimas.** COVID-19 pandemija tapo tarsi katalizatoriumi plisti įvairioms radikalioms idėjoms ir sąmokslų teorijoms, ypač skaitmeninėje erdvėje. Vyriausybių įvesti karantinai, ribojimai bei vakcinacijos kampanijos sukėlė dalies visuomenės nepasitenkinimą, o radikalūs veikėjai aktyviai tai išnaudojo. Rumunijos atvejis rodo, kad [AUR proveržis 2020 m. įvyko būtent pasinaudojus antivakserių grupių parama](#) – partijos aktyvistai rengė protestus prieš „priverstines“ priemones, skleidė internete teorijas, esą COVID-19 pandemija – tai sąmokslas piliečių laisvėms suvaržyti. Panašiai, kaip ir [Lietuvoje](#) ar [Latvijoje](#), buvo rengiamos įvairios protesto akcijos, siekiant nepaklusti anti-covidiniams suvaržymams. Tokie šūkiei pritraukė nemenką auditoriją tarp gyventojų, pavargusių nuo suvaržymų ar nepasitikinčių valdžia. Pandemija prisidėjo prie bendro institucijų autoriteto mažėjimo, padidino žmonių polinkį tikėti sąmokslais. Šias tendencijas labai dažnai skatinama ir [Rusijos organizuojamos tikslingos dezinformacinės kampanijos](#), į kurias sąmoningai ar dėl siaurių politinių interesų įsitraukia ir įvairūs vietiniai populistai ir radikalai.
- **Euroskepticizmas ir suvereniteto siekis.** Dalis radikalių judėjimų išnaudoja nepasitenkinimą Europos Sąjunga. Nors bendrai ES populiarumas daugelyje Europos šalių išlieka didelis, tačiau šalys Vidurio ir Rytų Europoje neretai jaučiasi traktuojamos kaip „antrarūšės“. Pavyzdžiui, Rumunijoje 2021 m. atlikta apklausa parodė, net apie 78% rumunų jautėsi „[antros kategorijos ES piliečiais](#)“, o 26% manė, kad šaliai būtų geriau išstoti iš ES. Prie to nemenkai prisidėjo ir tai, jog iki 2025 m. sausio 1 d. Rumunija nebuvo Šengeno erdvės dalimi (tai stabdė Nyderlandų, o vėliau – Austrijos vyriausybės). Euroskeptiškos partijos teigia, esą ES „apgauna“ naujas nares, Vakarų žmonės išnaudoja Rytų Europos šalis (pvz., daugiau nei pusė rumunų apklausoje sutiko, kad už taršą Rumunijoje „atsakingos užsienio kompanijos“). „Savo šalies suvereniteto susigrąžinimas“ tampa populistų šūkiu –

tai buvo matyti tiek tarp „Brexit“ šalininkų Jungtinėje Karalystėje, tiek PiS valdomoje Lenkijoje ar Viktoro Orbano kontroliuojamoje Vengrijoje. Dažnai šis euroskepticizmas susipina ir su atviru prorusiškumu: prorusiškos partijos pasisako prieš sankcijas Maskvai, prieš NATO stiprinimą, taip tikėdamosi tiek vidaus, tiek išorės (Kremliaus) paramos. Pavyzdžiui, **Slovakijoje** Robertas Fico laimėjo rinkimus 2023 m. būtent [su antieuropietiška, prorusiška programa](#) – jis žadėjo blokuoti ES sankcijas Rusijai ir nutraukti ginklų tiekimą Ukrainai, dažniausiai dėl šalies problemų kaltindamas ES. Tai rodo, kad euroskeptinės nuotaikos dažnai koreliuoja su demokratijos nuosmukiu: kai politinė jėga ima atvirai neigti europines vertybes, ji dažnai linksta ir į demokratinių teisių ir laisvių suvaržymą bei bendrą vakarietiško progreso neigimą.

Antidemokratinų, populistinių ir radikalių judėjimų iškilimą Europoje skatina visuomenės **nepasitenkinimo dabartiniu politiniu, ekonominiu ir socialiniu „status quo“ derinys**: ekonominiai ir socialiniai sukrėtimai, baimė dėl nacionalinio tapatumo bei saugumo, nusivylimas tradicine politika ir korupciniais skandalais. **Skaitmeninių medijų erdvėje radikalios idėjos sklinda dar greičiau**: socialiniai tinklai leido marginalinėms teorijoms pasiekti plačias mases, sustiprino „atsikartojančio aido“ efektą, kuriame kurstoma neapykanta elitui, migrantams, LGBT bendruomenei ar ES. Rusiška propagandos mašina gana greitai „pagauna“ šias protesto nuotaikas ir jas sustiprina bei dirbtinai užaštrina – taip dar labiau sudirgindama visuomenę, prisidedama prie jos fragmentacijos, radikalizavimo ir bendros įtampos.

Aktyvus Rusijos veikimas politinėje ir informacinėje erdvėje duoda konkrečių rezultatų: prorusiška **Sakartvelo** vyriausybė 2024 m. [faktiškai sustabdė integracijos į ES procesus](#); 2024 m. spalio mėn. Moldovoje [vykęs referendumas dėl integracijos į ES](#) tik „per plauką“ nebuvo sužlugdytas dėl brutalių Rusijos remiamų hibridinių kampanijų – 49,54 proc. referendumo dalyvių pasisakė prieš; pro-rusiškas kandidatas Alexandru Stoianoglo pralaimėjo prezidento rinkimus tik dėl aktyvaus moldavų diasporos balsavimo užsienyje: [skaičiuojant tik Moldovoje atiduotus balsus, Stoianoglo būtų surinkęs 51,19 proc. balsų](#).

Šie precedentai rodo, kad į Rusijos remiamų (ar tiesioginių sąsajų su Rusija neturinčių, tačiau antidemokratinės nuostatos skelbiančių) kandidatų ir politinių judėjimų galimybes laimėti rinkimus Lietuvoje reikia žiūrėti rimtai. Įspėjimo ženklais, jog tokie kandidatai gali pritraukti gana daug rinkėjų, tapo 2024 m. vykę rinkimai. Lietuvos Respublikos prezidento rinkimų pirmajame ture Eduardas Vaitkus, Ignas Vėgėlė ir Remigijus Žemaitaitis kartu surinko daugiau nei 414 tūkst. balsų, arba apie 29 proc. balsavusių rinkėjų. Po 2024 m. Seimo rinkimų, kuriuose „Nemuno aušra“ daugiamandatėje rinkimų apygardoje gavo beveik 15 proc. balsų, ši akivaizdžiai populistinė partija buvo įtraukta į valdančiąją koaliciją ir faktiškai gavo „veto teisę“, priimant svarbiausius politinius sprendimus.

Ar laukiantys 2028-2029 nacionalinių rinkimų sezonas gali suteikti progą antisisteminiams jėgoms ir kandidatams užvaldyti svarbiausias valdžios institucijas?

3. Lietuvos antisisteminių jėgų potencialas ir visuomenės parama

Viena iš ryškiausių specifikų, apibūdinančių Lietuvos rinkėjų pasirinkimą balsuoti už vieną ar kitą politinę partiją, yra požiūris į sovietinę praeitį. Nemažai Lietuvos politinio elgesio tyrėjų (Mindaugas Degutis, Ainė Ramonaitė, Rūta Žiliukaitė, Mažvydas Jastramskis ir kt.)⁵ įvairiose studijose, tiriančiose rinkėjų pasirinkimus, užfiksavo aiškias tendencijas: vertinimas ar „sovietiniais laikais buvo geriau gyventi negu dabar Lietuvoje?“ paaiškina politinį pasirinkimą rinkimuose daug geriau nei pajamos, išsilavinimas, religingumas, ekonominės, moralinės nuostatos ar kiti socio-demografiniai veiksniai.⁶ Ši tendencija mokslininkų įvardyta kaip ryškiausia Lietuvos visuomenės fragmentacijos skirtis: jei būtų galima populiarųjį teiginį apie „dvi Lietuvos“ trumpai apibūdinti mokslinių tyrimų rezultatais, tai Lietuvos visuomenė labiausiai skyla į sovietmečio „nostalgikus“ ir sovietmečio „atmetėjus“. Pirmieji su nusivylimu ir nepasitikėjimu žiūri į pastarųjų dešimtmečių politines, ekonomines ir socialines transformacijas, jaučiasi likę modernizacijos pakraščiuose ar net užribyje. Atitinkamai, tai skatina nepasitikėjimą ir valdžios institucijomis, tradicine žiniasklaida ar oficialiais politiniais naratyvais bei liberalios demokratijos nuostatoms. Ši visuomenės dalis linkusi abejoti valdžios institucijų sprendimais, ieško pateisinimų savo neigiamoms nuostatoms ir dažnai renkasi balsuoti už politikus ar partijas, kurios irgi yra kritiškos valdančiųjų atžvilgiu, ryškiai populistinės ar net radikalios.

Palankus požiūris į sovietmetį nyksta. Štai 2012 nacionalinės rinkiminės studijos apklausos rodė, kad 37 proc. apklaustųjų visiškai pritarė arba pritarė teiginiui, jog „sovietiniais laikais buvo gyventi geriau, nei dabartinėje Lietuvoje“ (nesutiko – 17 proc.).⁷ 2020 metų nacionalinės rinkimų studijos apklausos jau rodė, kad tik [apie 20 proc. palankiai žiūri į sovietmetį](#), o 2023 m. Rytų Europos studijų centro užsakytos ir „Vilmorus“ atliktos apklausos duomenimis, tik 15,2 proc. visiškai sutiko arba sutiko, kad sovietmečiu gyventi buvo geriau, nei dabar.⁸

Nostalgiskas ir teigiamas požiūris į sovietmetį gana reikšmingai dera ir su polinkiu tikėti sąmokslo teorijomis, ypač tai ryškiai buvo užfiksuota COVID-19 pandemijos atveju⁹. Ainės Ramonaitės vertinimu, jog bendrai Lietuvos visuomenėje apie trečdalis gyventojų linkę tikėti

⁵ Degutis, M. (2002), Rinkiminio elgesio dinamika Lietuvoje 1992–2001 m. Daktaro disertacija. Vilnius: Vilniaus universitetas; Ramonaitė, A., Maliukevičius, N., Degutis, M. (2007), Tarp Rytų ir Vakarų: Lietuvos visuomenės geokultūrinės nuostatos. Vilnius: Versus aureus; Žiliukaitė, R., Ramonaitė, A. (2009), „Vertybinės nuostatos ir rinkėjų balsavimas“ in Ainė Ramonaitė (sud.). Partinės demokratijos pabaiga? Politinis atstovavimas ir ideologijos. Vilnius: Versus aureus; Jastramskis, M. (2021) Mums reikia vado? Prezidento institucija nuo Landsbergio iki Nausėdos. Vilnius: „Baltų lankų“ leidyba.

⁶ Ramonaitė A. (2013), Kas ilgisi sovietmečio? Ekonominio statuso, socialinės aplinkos ir vertybinių nuostatų įtaka sovietinei – anstisovietinei skirčiai Lietuvoje, Sociologija. Mintis ir veiksmas 2013/2(33). 265-285.

⁷ Ramonaitė A. (2013), p. 267.

⁸ Jastramskis, M. (2023). Demokratijos tvarumo barometras 2023, Vilnius: Rytų Europos Studijų Centras. <https://www.gssc.lt/publikacija/demokratijos-tvarumo-barometras-2023/>

⁹ Ramonaitė A. (2023). Does communist nostalgia lead to COVID-19 conspiracy beliefs?. European Societies 2023; 25 (3): 489–508. doi: <https://doi.org/10.1080/14616696.2022.2132525>

įvairiomis sąmokslų teorijomis, o [tarp jaučiančių nostalgiją sovietmečiui, tokių dalis padidėja net iki maždaug 60 proc.](#) Panašias tendencijas atskleidė ir KTU mokslininkų atlikti tyrimai¹⁰, remiantis 2021 m. pabaigoje daryta visuomenės nuomonės apklausa: pagal šiuos duomenis net apie 40 proc. gyventojų linkę pritarti vienoms ar kitoms sąmokslų teorijoms. Svarbiausias faktorius, lemiantis polinkį tikėti sąmokslų teorijomis, [pasak šio tyrimo](#), yra nepasitikėjimas politinėmis institucijomis, kariuomene, tarptautinėmis organizacijomis. Kitas svarbus veiksnys – polinkis tikėti antgamtiniais reiškiniais – ezoterika, horoskopais ar telepatija. Trečias – polinkis teigiamai vertinti sovietmetį ir neigiamai – nepriklausomas Lietuvos metus.

Polinkis į sąmokslų teorijas, susijusias su vakcinacija nuo COVID-19, galėjo prisidėti ir prie lėtesnio skiepijimo tempo Lietuvoje. Europos ligų prevencijos ir kontrolės centro (ECDC) duomenims 2022 sausio mėn. [Lietuvoje pilnai pasiskiepijusių nuo COVID-19](#) buvo 67 proc. ir 29 proc. buvo gavę stiprinančią vakciną. Tai kiek žemesni rodikliai, nei ES vidurkis (atitinkamai, 70 proc. ir 42,6 proc.).

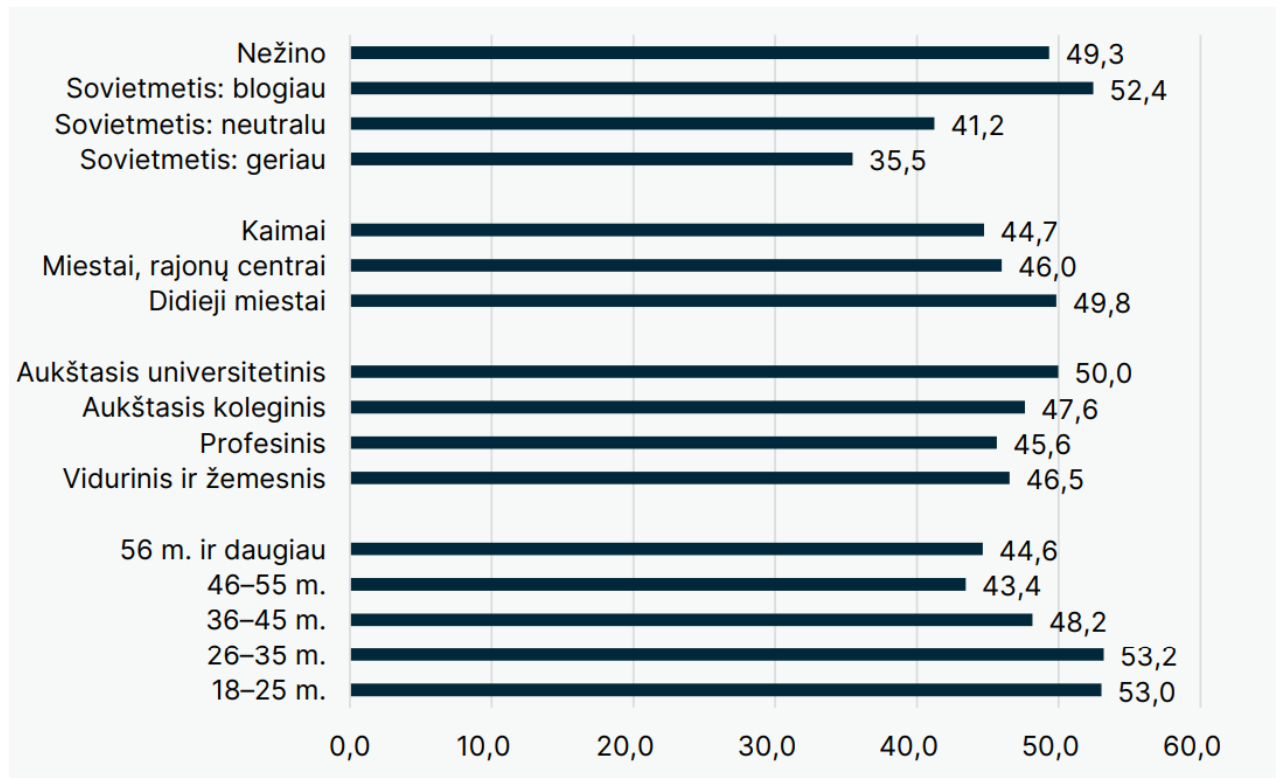
Palankiau į sovietmetį žiūrintys gyventojai žymiai mažiau yra patenkinti demokratijos veikimu Lietuvoje. Kaip rodo 2024 m. atliktos apklausos pagal „Demokratijos tvarumo barometro“ metodiką, 52 proc. vertinančių sovietmetį neigiamai yra patenkinti demokratijos veikimu Lietuvoje, ir tik 35,5 proc. vertinančių sovietmetį teigiamai yra patenkinti demokratijos veikimu Lietuvoje. Jokios kitos demografinės ar socialinės savybės nekeičia taip stipriai požiūrio į demokratijos veikimą Lietuvoje (žr. 1 grafiką).

Atitinkamai, palankiau vertinantys sovietmetį yra linkę mažiau pasitikėti valdžios institucijomis, žiniasklaida, mokslininkais, jie mažiau linkę palaikyti liberalios demokratijos principus, kaip būtinus demokratijos bruožus. Vienas ryškiausių skirtumų – Rusijos grėsmės vertinimuose. Nepalankiai į sovietmetį žiūrintys labai aiškiai laiko Rusiją grėsme (beveik 74 proc.), o manantys, kad sovietmečiu buvo gyventi geriau, žymiai rečiau suvokia Rusijos grėsmes (tik apie 48 proc. palankiai sovietmetį vertinančių pritaria klausimams apie Rusijos keliamas grėsmes).¹¹ Sovietinę nostalgiją išlaikę gyventojai žymiai rečiau nesutinka su tipiniais rusiškos propagandos naratyvais (pvz., kad NATO ir JAV pakurstė karą Ukrainoje, ar kad NATO plėtra skatina Rusiją ginti savo interesus visomis priemonėmis).

¹⁰ Grišinas, A., Lašas A., Kalpokas I., (2022). Lietuvos gyventojų polinkis kliauti sąmokslų teorijomis. *Politologija*, 2022/4, vol. 108, pp. 42-84. <https://doi.org/10.15388/Polit.2022.108.2>

¹¹ Jastramskis M. (2025). *Demokratijos tvarumo barometras 2024*, Vilnius: Geopolitikos ir saugumo studijų centras. <https://www.gssc.lt/wp-content/uploads/2025/01/Demokratijos-tvarumo-barometras-2024.pdf>

1 grafikas. Pasitenkinimo demokratija Lietuvoje indekso (nauja versija) vidurkiai pagal gyvenamąją vietą, išsilavinimą, amžių ir sovietmečio vertinimą.



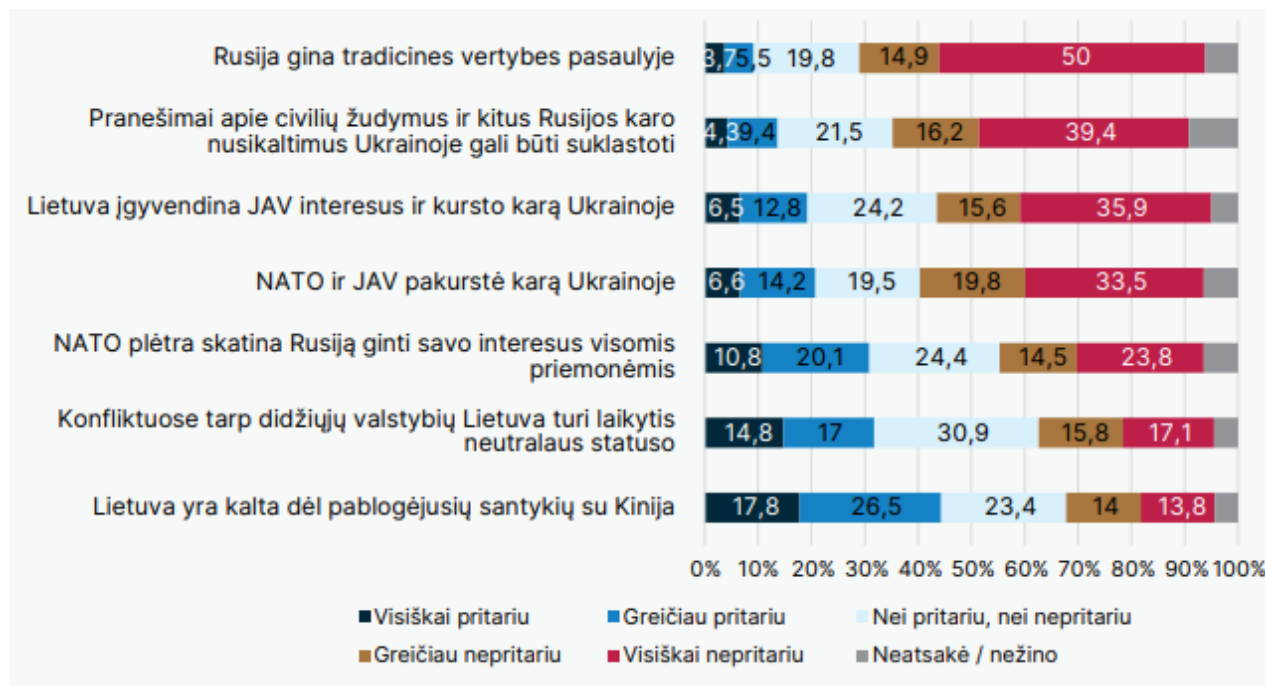
Šaltinis: Jastramskis M. (2025). Demokratijos tvarumo barometras 2024, Vilnius: Geopolitikos ir saugumo studijų centras. <https://www.gssc.lt/wp-content/uploads/2025/01/Demokratijos-tvarumo-barometras-2024.pdf>

Kitaip tariant, ši skirtis tarp sovietinės nostalgijos ir sovietmečio atmetimo reikšmingai paaiškina ir skirtingus požiūrius į Lietuvos vidaus ir užsienio politiką bei tai, kaip gyventojai vertina autoritarinių šalių (Rusijos ir Kinijos) veiksmus ar keliamas grėsmes.

Demokratijos atsparumo indeksas, pradėtas vykdyti 2022 m., rodo, kad Lietuvos visuomenė jau turi išsiugdžiusi tam tikrą atsparumą autoritarinių sistemų naratyvams ir gana gerai supranta bei remia tipinius demokratijos principus. Tačiau šis „imunitetas“ dar yra trapus. Kritinis autoritarinių šalių vertinimas sumažėja, kuomet kalbama apie ekonominius santykius ar galimą ekonominę žalą dėl sankcijų Rusijai ar politinio konflikto su Kinija.

Nors, kaip minėta, nostalgiskai žvelgiančių į sovietmetį dalis visuomenėje jau nėra tokia ryški, kaip prieš 10-20 metų, tačiau galima užfiksuoti kitas negatyvias tendencijas. Gana didelė visuomenės dalis palaiko įvairias sąmokslų teorijas ir pritaria tipiniams rusiškos propagandos naratyvams. Štai 39 proc. apklaustųjų mano, kad „Rusijai taikomos sankcijos daugiau kenkia Vakarams, nei pačiai Rusijai“; beveik 20 proc. mano, jog „Lietuva įgyvendina JAV interesus ir kursto karą Ukrainoje“, o daugiau nei 30 proc. pritaria teiginiui, jog „NATO plėtra skatina Rusiją ginti savo interesus visomis priemonėmis“ (žr. 2 grafiką).

2 grafikas. Lietuvos gyventojų pritarimas Rusijos ir Kinijos politiniams naratyvams, proc.

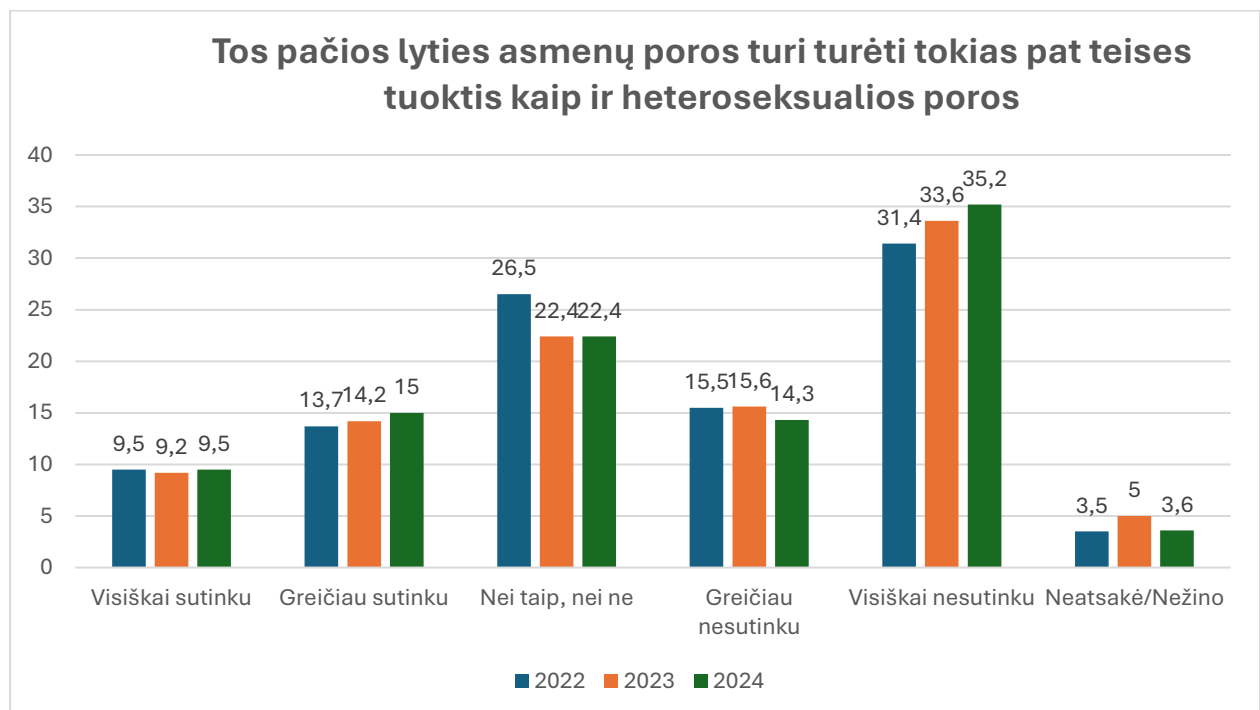


Šaltinis: Jastramskis M. (2025). Demokratijos tvarumo barometras 2024, Vilnius: Geopolitikos ir saugumo studijų centras. <https://www.gssc.lt/wp-content/uploads/2025/01/Demokratijos-tvarumo-barometras-2024.pdf>

Dar viena svarbus ir kontraversiškas pastarųjų metų klausimas, keliantis gana ryškią Lietuvos visuomenės fragmentaciją, yra civilinės partnerystės ir santuokos pripažinimas bei požiūris į homoseksualių asmenų teisę kurti šeimą. Šio klausimo teisinis reglamentavimas (pvz., civilinės sąjungos įstatymo projektų svarstymai ir balsavimai Seime; Konstitucinio teismo išaiškinimai dėl pareigos homoseksualias poras laikyti šeima ir pan.) kelia daug aistrų visuomenėje ir neretai išnaudojamas radikalių politikų, siekiant papildomai įaudrinti žmones, mobilizuoti juos protestams ar pritraukti rėmėjų į savo politinius judėjimus ar partijas. Vienas ryškiausių tokio „politinės mobilizacijos“ pavyzdžių: „Šeimų gynimo maršo“ renginiai 2021-2023 metais, siekiant išreikšti nepritarimą Stambulo konvencijos ratifikavimui, civilinės partnerystės ar santuokos įteisinimui, bei kvestionuoti LGBT+ bendruomenės teises visuomenėje. Šiuose „Lietuvos šeimų sąjūdžio“ organizuotuose renginiuose dažnai skambėdavo ir nepritarimas COVID-2019 suvaržymams, nepritarimas vakcinacijoms, o protestuose atsidurdavo ir veikėjų, kurie pagarsėję pro-rusiškais pažiūromis (pvz., Algirdas Paleckis, Eduardas Vaitkus). Kaip jau minėta, bet kokie visuomenę supriešinantys, įaudrinantys ir protesto potencialią turintys klausimai yra patraukli terpė veikti Rusijai ir jos remiamiems veikėjams, siekiant perimti iniciatyvą, manipuluoti visuomenės nuomone, skatinti dar didesnę visuomenės susipriešinimą.

Kaip rodo visuomenės apklausa, klausimas apie tos pačios lyties asmenų teises sudaryti santuoką vis dar skaldo Lietuvos visuomenę. Remiantis „Demokratijos barometro“ tyrimais 2022-2024 m. (Rytų Europos studijų centro/Geopolitinių ir saugumo studijų centro užsakymu „Spinter“ atliktų apklausų duomenys), 24,5 proc. visiškai arba greičiau sutinka su teiginiu, jog tos pačios lyties asmenų poros turi turėti tokias pat teises tuoktis kaip ir heteroseksualios poros. 49,5 proc. tam nepritaria, o 22,4 proc. – neturi aiškios nuomonės (rinkosi atsakymą „nei taip, nei ne“). Per pastaruosius trejus metus „Demokratijos barometro“ tyrimo metu atliktos apklausa rodo, kad tendencijos keičiasi labai nežymiai.

3 grafikas. Pritarimas tos pačios lyties asmenų teisėms tuoktis.



Šaltiniai: Jastramskis M. (2025). Demokratijos tvarumo barometras 2024, Vilnius: Geopolitikos ir saugumo studijų centras. <https://www.gssc.lt/wp-content/uploads/2025/01/Demokratijos-tvarumo-barometras-2024.pdf> ; Jastramskis M. (2023). Demokratijos tvarumo barometras 2023, Vilnius: Rytų Europos studijų centras. https://www.gssc.lt/wp-content/uploads/2023/12/v03_Jastramskis_Demokratijos-tvarumo-barometras_2023_LT_A4.pdf; Jastramskis M. (2022). Demokratijos tvarumo barometras 2022, Vilnius: Rytų Europos studijų centras. <https://www.gssc.lt/wp-content/uploads/2022/12/Demokratijos-tvarumo-barometras-2022.pdf>

Šioje dalyje paminėtos tendencijos leidžia daryti tokius apibendrinimus apie šiuo metu visuomenėje susiformavusias nuostatas:

- Vienas ryškiausių veiksnių, skatinančių nepasitikėjimą Lietuvos politinėmis institucijomis ir polinkį atmesti liberalios demokratijos principus (ar abejoti jais) išlieka „postsovietinė nostalgija“. Nors ir mažėja palankiai vertinančių sovietmetį, **apie 15-20 proc. visuomenės vis dar laikosi tokių nuostatų;**

- **Apie 30-40 proc. visuomenės** yra linkę tikėti sąmokslo teorijomis ir, atitinkamai, yra mažiau atsparūs informacinėms manipuliacijoms socialinėse medijose. Ši visuomenės dalis pasikliauja dažnai rusiškos kilmės melagienomis (*fakenews*), sąmokslus skatinančiomis žinutėmis ar uždaroje socialinių tinklų grupėse populistinėmis/radikaliomis pozicijomis. Priklausomybė nuo rusiškos kilmės informacijos šaltinių ir atsiribojimas, nepasitikėjimas tradicine žiniasklaida šią grupę daro pažeidžiama ir potencialioms politinėms manipuliacijoms;
- **Apie 20-30 proc. visuomenės** linkę pritarti autoritarinių šalių tipiniams naratyvams apie Rusijos ir Kinijos interesus, ir potencialiai laikosi antivakarietišku nuostatų.
- Tarp socialinių temų ryškiausių nepritariamą sukelia galimybė įteisinti tos pačios lyties santuokas ar pripažinti tos pačios lyties šeimų teises. **Apie 50 proc. visuomenės nepritaria tokiems ketinimams**, nors tai ir atitinka liberalios demokratijos principus.

Apibendrinant, nors didesnė dalis Lietuvos visuomenės yra palaikanti liberalios demokratijos principus, valstybės pro-vakarietišką orientaciją, supranta kylančias grėsmes iš Rusijos (ar autoritarinių šalių bendresne prasme), tačiau **mažiausiai trečdalis gyventojų yra potencialiai pažeidžiami galimam politiniam-informaciniam manipuliacijoms** ir galėtų palaikyti populistines ar radikalias jėgas, net jei jos skelbtų pro-rusiškas, antivakarietiškas pozicijas.

Kuomet tipinis rinkėjų aktyvumas Lietuvoje siekia apie 50-60 proc., radikalioms ar populistinėms jėgoms mobilizavus šį trečdalį „nusivylusios“ visuomenės galima sulaukti scenarijaus, kuomet Lietuvos politines institucijas po rinkimų perimtų antisisteminės partijos ar politikai.

Pati savaime tokia tendencija nėra pražūtinga ir iš dalies atspindi sveiką visuomenės pliuralizmą. Tačiau esant specifinėms aplinkybėms ir turint galvoje, jog tipinis rinkėjų aktyvumas Lietuvoje siekia apie 50-60 proc., radikalioms ar populistinėms jėgoms mobilizavus šį trečdalį visuomenės galima sulaukti scenarijaus, kuomet Lietuvos politines institucijas perimtų antisisteminės partijos ar politikai.

2024 metų rinkimų tendencijos

2024 m. Prezidento rinkimų pirmajame ture buvo net trys ganėtinai ryškūs kandidatai, kurie siekė remtis „protesto elektoratu“ ir išsiskyrė savo antiliberalia, antisisteminė ar net aiškiai pro-rusiška retorika:

- **Ignas Vėgėlė**, tapęs anti-vakcininio judėjimo lyderiu, gavo **177,9 tūkst.** balsų (12,35 proc.);
- **Remigijus Žemaitaitis**, užėmęs radikaliai kritišką poziciją valdžios institucijų atžvilgiu ir net dėl antisemitinių pareiškimų rizikavęs sulaukti apkaltos Seime, gavo **132,6 tūkst.** balsų (9,21 proc. balsų);
- **Eduardas Vaitkus**, atkartodavęs rusiškos propagandos teiginius, sulaukė **105,3 tūkst.** balsų (7,31 proc.)

Beveik trečdalis rinkėjų pirmame ture balsavo už antisisteminio, į protesto elektoratą orientuotus kandidatus, kurie iš viso gavo beveik **416 tūkst. balsų**.

Kaip rodo pirmieji post-rinkiminiai tyrimai, kuriuos Lietuvos politikos mokslų konferencijoje „Rinkimų metai: Lietuva, Europa, pasaulis“ [apibendrinio Mažvydas Jastramskis](#), E. Vaitkaus, I. Vėgėlės ir R. Žemaitaičio rinkėjai labai pasižymi politiniu nepasitikėjimu, nepasitenkinimu demokratijos veikimu, nepritarimu žymesniam gynybos finansavimui. Tarp I. Vėgėlės ir R. Žemaitaičio rinkėjų, tų, kurie yra bent greičiau patenkinti demokratija, yra vos apie 25 proc., o E.

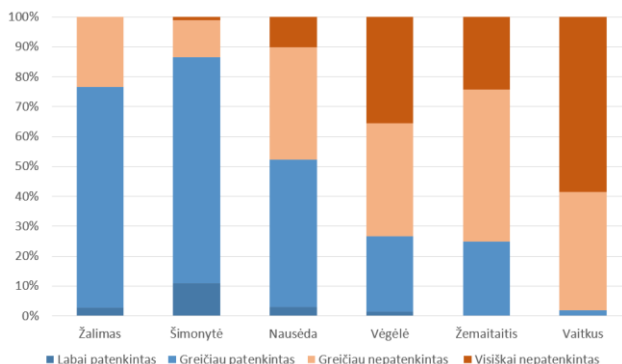
Nepasitenkinimas dabartine demokratijos veikimo būkle ir nepritarimas didesnėms gynybos išlaidoms tampa svarbiausiu požymiu, leidžiančiu atskirti rinkėjus, kurie linkę balsuoti už antisisteminius kandidatus ar politines partijas.

Vaitkaus rinkėjų tarpe tokių beveik visiškai nebuvo (vos 2 proc.). E. Vaitkaus rinkėjai dramatiškai nesutinka su gynybos finansavimo didinimu, o I. Vėgėlės ir R. Žemaitaičio elektoratuose nesutikimas kiek mažesnis, bet irgi gana ryškus.

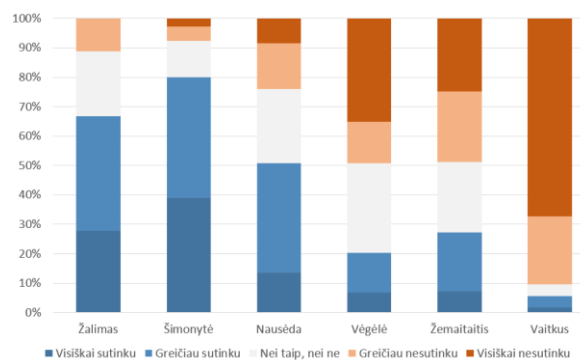
Panašiai atrodo rinkėjų, balsavusių už antisisteminius kandidatus, požiūris į gynybos finansavimą. Tik apie 20 proc. I. Vėgėlės rinkėjų „visiškai sutinka“ arba

„sutinka“, kad būtų ženkliai didinamos išlaidos gynybai. R. Žemaitaičio rinkėjų tarpe tokių – 27 proc., o tarp E. Vaitkaus rinkėjų – vos 5,7 proc.

4 grafikas. Pasitenkinimas demokratijos veikimu



5 grafikas. Pritarimas ženkliai gynybos finansavimui



Šaltinis: Mažvydas Jastramskis, pranešimas metinėje Lietuvos politikos mokslų konferencijoje „Rinkimų metai: Lietuva, Europa, pasaulis“, 2024

Tad ši skirtis – nepasitenkinimas dabartine demokratijos veikimo būkle ir nepritarimas Lietuvos koncentracijai stiprinti savo saugumą ir investuoti į gynybą – tampa bene svarbiausiu požymiu, leidžiančiu atskirti rinkėjus, kurie linkę balsuoti už antisisteminius kandidatus ar politines partijas. Net sovietinė nostalgija nebėra tokia svarbia skirtimi, nors, kaip [pastebi M. Jastramskis](#), padidėjo skaičius žmonių, besirenkančių neužtikrintą poziciją sovietmečio atžvilgiu – tai gali rodyti, kad respondentai jaučia, jog viešajame diskurse nepriimtina sakyti, kad tuo metu buvo geriau, ir renkasi „neutralius“ atsakymus.

Seimo rinkimuose 2024 m. ne visiems antisisteminiam kandidatams į prezidentus pavyko savo rinkėjų paramą transformuoti į palaikymą jų remiamoms ar vadovaujamos partijoms. Geriausiai tokį konvertavimą atliko R. Žemaitaitis, kuris sukūrė naują partiją „Nemuno aušra“ ir

daugiau nei **61,5 proc.** už R. Žemaitaitį balsavusių prezidento rinkimuose rudenį balsavo už jo įkurtą politinę partiją. E. Vaitkus sugebėjo „išlaikyti“ ir konvertuoti į Lietuvos liaudies partijos balsus tik **apie 30 proc.** savo buvusių rėmėjų prezidento rinkimuose. O I. Vėgėlė, ilgokai abejojęs, kaip jam išnaudoti savo politinį kapitalą, regis, pasirinko prasčiausią variantą – susiderėjo dėl vietos Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjungos sąrašė, tačiau už šią partiją balsavo tik **apie 28 proc.** rinkėjų, kurie prieš tai prezidento rinkimuose rinkosi I. Vėgėlę.

Būtent „Nemuno aušra“, kaip ryškiausia politinė jėga, Seimo rinkimuose 2024 m. rudenį, apibendrinanti protesto elektorato lūkesčius, pritraukė reikšmingą dalį E. Vaitkaus ir I. Vėgėlės rinkėjų: po 20-24 proc. balsavusių už pastaruosius kandidatus Seimo rinkimuose atidavė savo balsus už „Nemuno aušros“ sąrašą.

6 grafikas. Rinkėjų, balsavusių už konkretų kandidatą I LR prezidento rinkimų ture, pasirinkimai Seimo rinkimuose.

	ŽALIMAS	ŠIMONYTĖ	NAUSĖDA	VĖGĖLĖ	ŽEMAITAITIS	VAITKUS
Laisvė ir teisingumas			0,3			6,7
Tautos ir teisingumo sąjunga			0,5	5,5	1,1	6,7
Lietuvos regionų partija		0,5	2,1	0,9	2,2	3,3
Lietuvos liaudies partija			0,5	1,8	1,1	30,0
Taikos koalicija			1,6	6,4	1,1	
Lietuvos lenkų rinkimų akcija			1,6	2,8	3,3	16,7
Lietuvos žaliųjų partija	16,0	3,4	2,4		1,1	
Nacionalinis susivienijimas	8,0	1,0	2,7	9,2	1,1	
Laisvės partija	16,0	8,4	2,9			
Liberalų sąjūdis	16,0	10,8	6,6	3,7	1,1	
Demokratų sąjunga „Vardan Lietuvos“	16,0	2,0	11,7	4,6	3,3	
Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjunga		0,5	7,4	28,4	9,9	3,3
Nemuno aušra		0,5	12,2	23,9	61,5	20,0
Tėvynės sąjunga-Lietuvos krikščionys demokratai	8,0	69,0	5,3	1,8		
Lietuvos socialdemokratų partija	20,0	3,9	42,0	11,0	13,2	13,3
N	25	203	376	109	91	30

Mažvydo Jastramskio sudaryta lentelė, pateikta VU TSPMI metinėje politikos mokslų konferencijoje „Rinkimų metai: Lietuva, Europa, pasaulis“.

Šaltinis: LRT.lt, <https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/2432632/paaiskino-kuo-issiskyre-zemaitaicio-vaitkaus-ir-vegeles-rinkejai-matomas-pokytis>

Apibendrinant pastarojo meto visuomenės fragmentacijos tendencijas ir 2024 m. rinkimų rezultatus, galima teigti, jog rinkėjai, kurie yra a) mažiausiai patenkinti demokratijos funkcionavimu Lietuvoje; b) nepitaria Lietuvos saugumo stiprinimui; c) bent iš dalies pritaria Rusijos ar Kinijos propagandiniams naratyvams; d) linkę tikėti sąmokslų teorijomis – dažniausiai renkasi balsuoti už kandidatus ar partijas, atspindinčias antisistemines pozicijas ir potencialiai žadančias radikalius pokyčius, kurie yra priešingi liberalios demokratijos principams ir/ar Lietuvos pro-vakarietiškai orientacijai ir saugumo stiprinimui. Tokių aktyviai rinkimuose dalyvaujančių rinkėjų gali būti apie 400-450 tūkstančių, tačiau dar nemaža dalis tokių nuostatų rinkėjų dažnai nedalyvauja rinkimuose (kaip tik dėl nepasitikėjimo demokratija ir nusivylimo politikais ir ypač partijomis). Iki šiol šie „protesto balsai“ išsiskaidydavo tarp skirtingų antisisteminių kandidatų ir partijų, todėl jų atskiri

rezultatai nebūdavo itin aukšti. Tačiau esant „protesto rinkėjų“ konsolidacijai ir žemam rinkimų aktyvumo lygiui, ši visuomenės dalis gali nulemti ir kitokius rezultatus. Kai kuriais atvejais rinkimų aktyvumas gali būti net ir mažesnis, nei 50 procentų. Pavyzdžiui, II-ajame Seimo rinkimų ture 2024 m. spalio 27 d. dalyvavo 878,6 tūkst. rinkėjų, tad jei įsivaizduotume, kad visi iš maždaug 450 tūkst. „protesto rinkėjų“ konsoliduotai balsuoja už antisisteminių partijų ar jos kandidatus, potencialiai tokia politinė jėga galėtų įgauti dominuojančias pozicijas.

4. Grėsmingi scenarijai ir rizikos taškai

Derinant „atgalinio“ prognozavimo (angl. *backcasting*) ir „relevantiškumo medžio“ (angl. *relevance tree*) principus, bus pateikiami galimi scenarijai, kurie vestų į antisisteminių jėgų įsigalėjimą Lietuvos politinėje sistemoje ir sukurtų sąlygas šioms jėgoms pakeisti bazines demokratijos taisykles Lietuvoje.

Scenarijus X

2028 m. Seimo rinkimus gana netikėtai laimi *Radikalių Partijų Sąjunga (RPS)*, sugebėjusi gauti apie 45-50 proc. visų parlamento mandatų. Iki valdančiosios daugumos jai prireikia visai nedaug ir tokią koaliciją padeda suformuoti Lenkų rinkimų akcija bei keletas nepriklausomų kandidatų. Tokius rinkimų rezultatus labiausiai nulemia didelis nusivylimas 2024-2028 m. Vyriausybės veikla ir nuolatiniai besikaupiantys neskaidrumo, aplaidumo, korupcijos toleravimo skandalai ir latentinis politinės atsakomybės nykimas. Dar gerokai prieš 2028 m. smarkiai sumažėja pasitikėjimas valdančiąja LSDP partija, tačiau dėl neryžtingo (ar atsainaus) Prezidento požiūrio į Vyriausybės politinę atsakomybę, net ir didėjant nusivylimui Vyriausybe, niekas nėra pajėgus siūlyti esminės alternatyvos valdančiajai koalicijai. Po 2025 m. LSDP premjero pakeitimo ir naujos valdančiosios koalicijos, kurią su socialdemokratais sudarė mažiausio populiarumo parlamentinės partijos („Nemuno aušra“, Lietuvos valstiečių ir žaliųjų sąjunga bei Lenkų rinkimų akcija - Krikščioniškųjų šeimų sąjunga), visuomenės požiūris į šiuos pokyčius tampa akivaizdžiai neigiamas. Tokios politinės stagnacijos ir nepasitenkinimo fone sustiprėja balsai, jog reikia iš esmės keisti politinę sistemą, rinkimų tvarką, atmesti tradicines partijas, kurios nebegali atliepti žmonių lūkesčių. Viena iš pagrindinių idėjų, su kuria rinkimus laimi RPS – po rinkimų perkurti Konstituciją, atsisakyti balsavimų už partijų sąrašus ir sustiprinti Prezidento galias.

Pasinaudojęs esminių pokyčių lūkesčiais ir emocine banga po Seimo rinkimų, 2029 m. Prezidento rinkimus laimi didelį populiarumą įgavęs *Radikalių Partijų Sąjungos* lyderis (pavadinkime jį pseudonimu *Aukštaitaitis*), kuris žada padėti RPS įgyvendinti žadėtus pokyčius ir palaikyti Konstitucijos keitimo iniciatyvas. Prie jo sėkmės rinkimuose prisideda tradicinių partijų atstovų konkurencija ir fragmentacija bei nesugebėjimas konsoliduoti rinkėjų pasipriešinimą populistinei bangai.

Nors Konstitucijos pakeitimams būtinos daugumos RPS Seime iš pradžių neturi, tačiau palaipsniui imamasi tipinių demokratijos silpninimo metodų:

- Seimui, Prezidentui ir Vyriausybei pavaldžiose institucijose keičiama vadovybė, tariamai remiantis „depolitizavimo“ siekiu vykdoma radikali valstybės tarnybos pertvarka, o faktiškai siekiama į esmines institucijas (ypač teisėsaugos ir saugumo) paskirti lojalius vykdytojus;

- įvedami dideli suvaržymai žiniasklaidai, silpninant jos galimybes kritikuoti naujosios valdžios sprendimus ir įvedant didžiules baudas už kritiką valdžios atstovams; visuomeninis transliuotojas LRT pertvarkomas taip, kad taptų faktiniu naujosios valdžios sprendimų proklamuoju;
- naudojantis Prezidento galiomis, vykdoma teismų reforma ir keičiamas teisėjų korpusas teisėjais skiriant pagal lojalumą, o ne kvalifikaciją;
- siekiama pakeisti Konstitucinio teismo sudėtį ir užsitikrinti, jog įstatymai, net ir neatitinkantys Konstitucijos, nebūtų tokiais pripažįstami Konstituciniame teisme.

Ilgainiui bandoma palaipsniui keisti net ir po 2028 m. Seimo rinkimų susiformavusią frakcijų sudėtį: prieš politinius oponentus vykdomi tendencingi nusižengimų ar tariamų nusikaltimų tyrimai, jie kompromituojami dirbtiniais, sąmokslų teorijomis paremtais kaltinimais (pvz., ypač stiprus emociškai ir visuomenę audrinantis spaudimas gali būti iškeliant kaltinimus pedofilija); vykdomi nauji rinkimai vienmandatėse apygardose vietoje pašalintų ar atsistatydinusių Seimo narių ir palaipsniui Seime suformuojama „Konstitucinė dauguma“ – 2/3 Seimo narių sudaro RPS ar jai pritariantys politikai.

Svarbios ar būtinos sąlygos scenarijaus X įgyvendinimui, 2028 m. Seimo rinkimai:

1. **Sąlyga A – būtina, bet nepakankama.** *Didelis nusivylimas dabartine Vyriausybe ir bendra politine situacija.* Nepasitenkinimas demokratijos veikimu turėtų išaugti ir pagrindinė to priežastimi būtų socialdemokratų vadovaujamos Vyriausybės pasyvumas, negebėjimas spręsti problemų, kompetencijos stoka bei besikaupiantis visuomenės nepasitikėjimas valdančiąja koalicija ir jos deleguotais ministrais. Toks nepasitenkinimas būtų latentinis – nepakankamas, kad sukeltų didelį skandalą ir priverstų Vyriausybę atsistatydinti, tačiau didinantis rinkėjų nusivylimą tiek socialdemokratais, tiek opozicinėmis partijomis (kad jos nesugeba pasiūlyti jokio efektyvaus sprendimo, yra nekonstruktyvios). Išorinių grėsmių akivaizdoje visuomenėje didėtų suvokimas, jog ši Vyriausybė (ar apskritai tradicinės partijos) nėra pajėgi užtikrinti valstybės saugumo. Ypač reikšmingą emocinį nusivylimą galėtų sukelti nauji korupciniai skandalai (galbūt net dirbtinai sukelti taikant į sąmokslais tikinčiųjų auditoriją).
2. **Sąlyga B – būtina, bet nepakankama.** *Ant-sisteminių jėgų ir politikų susivienijimas.* Tai būtina sąlyga, nes tik konsolidacija apie vieną pagrindinę politinę jėgą leistų tikėtis, kad „protesto rinkėjų“ balsai neišsibarstys atskiroms antisisteminėms partijoms. Būtent tokia tendencija iki šiol neleido jokiai antisisteminei partijai įgauti dominuojančio pranašumo Seimo rinkimuose. Kita vertus, net ir išsibarstant balsams, naujos antisisteminės ar populistinės partijos bemaž kiekvienais rinkimais sugeba pritraukti ženkliai dalį rinkėjų (pvz., 2008 m. Tautos prisikėlimo partija gavo 15 proc. balsų I-jame Seimo rinkimų ture; 2012 m. Darbo partija gavo 20 proc. balsų, o „Drąsos kelias“ – 8 proc. balsų; 2024 m. „Nemuno aušra“ surinko 15 proc. balsų). Vienijimas prieš 2028 m. rinkimus galėtų būti apie visiškai naujus populistinius lyderius arba „Nemuno aušros“ pagrindu, tačiau buriantis į naują politinę jėgą – kelių jau egzistuojančių partijų ir savivaldos lygmens rinkimų judėjimų branduolį bei kviečiant atskiras naujas grupes jungtis prie tokios sąjungos.

3. **Sąlyga C – svarbi, potencialiai lemianti.** *Populistinės figūros iškilimas.* Lietuvoje įprasta partijas sieti su konkrečiais lyderiais, su personalijomis. Nauja populistinė jėga gali tikėtis sužadinti rinkėjų patrauklumą ne tik vienydamasi, bet visų pirma iškeldama naują „herojų“. Potencialiai tai gali būti iki šiol politikoje nedalyvavusi asmenybė ar bent jau nesiejama su konkrečia politine partija. Tokiam „herojui“ atsirasti gali padėti kokios nors netikėtos aplinkybės (pvz., rimtos krizės, nelaimės akivaizdoje pademonstruota lyderystė) arba tai gali būti racionalus sprendimas savo jau turimą populiarumą konvertuoti į politinį kapitalą (pvz., panašiai įvyko Gitano Nausėdos atveju).
4. **Sąlyga D – svarbi, bet nebūtina.** *Ekonominės situacijos prastėjimas.* Pastaraisiais metais Lietuvos ekonomika augo pakankamai sparčiai. Tačiau socialdemokratų Vyriausybės įgyvendinta mokesčių reforma ir pensijų kaupimo sistemos pertvarka gali [pristabdyti Lietuvos ekonomikos augimą jau kitais metais](#). Prieš 2028 m. ekonomikos lėtėjimo tendencijos ir potencialiai aukštesnė infliacija gali įgauti pagreitį. Prie to gali prisidėti ir išorinės aplinkybės, pvz., intensyvėjantys prekybiniai karai tarp ES ir JAV, Kinijos prekių dempingas ES rinkose ar energetinių resursų kainų šuoliai. Padidinti visuomenės nusivylimą mokesčių reforma gali ir tai, jog socialinės atskirties atlikti pokyčiai greičiausiai nesumažins, atskiros grupės reaguos į padidintus mokesčius jautriai, o biudžeto pajamų ir persikirstymo lygis pasikeis nereikšmingai.
5. **Sąlyga E – svarbi, bet nebūtina.** *Tradicinių partijų krizė ir/ar tarpusavio konkurencija.* Tradicinės partijos jau senokai turi sunkumų pritraukti naujus rinkėjus ir pasiūlyti naujus, „šviežius“ lyderius. Tik TS-LKD pastaruoju metu išgyveno „lyderių kaitą“, tačiau kol kas nėra aišku, ar Laurynas Kasčiūnas sugebės efektyviai pakeisti partijos tapatybę ir atgaivinti jos patrauklumą. Galimas ir priešingas scenarijus: jei TS-LKD bandys mėgdžioti radikalesnių dešiniųjų partijų idėjas, tačiau stengsis išlikti „nuosaikiais“, liberalesni rinkėjai gali nusivilti konservatoriais, o dešiniųjų-konservatyvių pažiūrų žmonės gali rinktis kategoriškesnes konservatizmo ar nacionalizmo versijas. Politikų susikompromitavimas ar netikėti nauji skandalai (nebūtinai paremti aiškiais įrodymais) gali silpninti ir taip menką pasitikėjimą partijomis. Jei TS-LKD ir liberalų partijos savo rinkimų strategijose 2028 m. ignoruos antisisteminių jėgų keliamas grėsmes ir susitelks tik į kritiką socialdemokratams, tai gali suteikti papildomą pranašumą hipotetinei *Radikalių Partijų Sąjungai*.
6. **Sąlyga F – svarbi, bet nebūtina.** *Išorinio netikrumo ir grėsmės atmosfera.* Karo Ukrainoje baigtis ar paliaubos nesustabdys Rusijos ginklavimosi. Kaip sutaria vis daugiau Europos šalių žvalgybos tarnybų, Rusija per artimiausius 3-5 metus ir toliau didins savo karinę galią ir rengsis galimam konfliktui su NATO šalimis. Tokios grėsmės stiprėjimas (ar net fatalistinis požiūris, jog tai neišvengiama) kartu su augančiu visuomenės nepasitikėjimu Vyriausybės politika gali skatinti ieškoti nebūtinai racionalių, bet emociškai paremtų sprendimų – pvz., remti politinę jėgą, kuri žadės „stebuklingą“ sprendimą išvengti karo, galbūt perkrauti Lietuvos užsienio politiką, derybomis su Rusija užsitikrinti saugumo garantijas ar panašiai. Nors didesnė visuomenės dalis šiuo metu yra aiškiai anti-rusiška, kai kuriems rinkėjams gali būti patraukli ir idėja „susitarti“, galbūt net atsisakant savo kategoriškos politikos Rusijos atžvilgiu.

Svarbios ar būtinos sąlygos scenarijaus X įgyvendinimui, 2029 m. Prezidento rinkimai:

- 1. Sąlyga A – būtina, lemiančioji.** *Populisto vs. konservatoriaus arba socialdemokrato akistata.* Antrajame ture susitinka populistinis, RPS remiamas kandidatas prieš tradicinės partijos lyderį (pvz., L. Kasčiūną ar Mindaugą Sinkevičių). Antrajame ture kitos tradicinės partijos neremia „tradicinio“ politiko, nes tai joms politinės konkurencijos prasme yra nepriimtina. Tikėtina, kad konservatorių kandidatas turėtų mažas galimybes laimėti prezidento rinkimus, nes tipiškai kitų partijų rėmėjai nebalsuoja už konservatorius, kaip antrąjį pasirinkimą. Panašiai ir M. Sinkevičius, tikėtina, pralaimėtų prezidento rinkimus, nes būtų nepopuliarios valdančiosios daugumos atstovas, su kuriuo tik mažuma rinkėjų galėtų sieti kokių nors prasmingų pokyčius viltis.
Tikėtinas rinkimų rezultatas: santykiu 52/48 laimi populistinis kandidatas.
- 2. Sąlyga B – būtina, bet nepakankama.** *Žemas rinkėjų aktyvumas.* Antrajame ture smarkiai krenta rinkėjų aktyvumas ir rinkimuose dalyvauja tik apie 40 proc. visų rinkėjų. Tradicinių partijų rėmėjai tiesiog nusprendžia nebalsuoti nei už vieną iš „blogybių“ ir neateina į rinkimus.
- 3. Sąlyga C – būtina, bet nepakankama.** *Tradicinių partijų ir jų kandidatų išsibarstymas pirmajame rinkimų ture.* Pirmajame prezidento rinkimų ture populistinis, RPS kandidatas sugeba aplink save suburti įvairių antisisteminių jėgų šalininkus ir susitarti, kad populistinės, radikalios partijos ir judėjimai nekelia savo kandidato. Kita vertus, visos didžiosios tradicinės partijos kelia savo kandidatus ir labiausiai konkuruoja tarp panašiai mėstančių rinkėjų. Tikėtinas I-ojo turo rezultatas – labai išsibarstę rinkėjų balsai, kuomet RPS kandidatas gauna apie 30 proc. balsų, o kiti pretenduojantys į antrąją vietą kandidatai gauna po maždaug 15-20 proc. balsų.
- 4. Sąlyga D – svarbi, bet neprivaloma.** *Populistinių partijų laimėjimas 2028 m. Seimo rinkimuose.* Laimėję 2028 m. rinkimus, populistai-radikalai skelbia, jog tai tik pradžia ir jiems būtina laimėti prezidento rinkimus, nes tik taip žmonės gali tikėtis realių pokyčių. Pirmieji mėnesiai po Seimo rinkimų tampa „greitų pažadų“ įgyvendinimų, net jei tai ilguoju laikotarpiu yra pavojinga valstybės ekonomikai ar saugumui (pvz., didelės išmokos už vaikus, pensijų reikšmingas padidėjimas, griežti sprendimai prieš tos pačios lyties santuokas, migracijos ribojimas ir pan.). Seimo rinkimų laimėjimas persiduoda šių laimėtojų rėmėjams kaip emocinio pakilimo banga ir pritraukia naujų šalininkų – pagal principą, jog dauguma nori „būti laimėtojais“ ir šliejasi prie sėkmingųjų.
- 5. Sąlygos X – netikėti įvykiai, jaudrinantys, skaldantys visuomenę, palankūs populistiniam aktyvizavimui.** Kaip papildomos, paremiančios sąlygos gali susiklostyti aplinkybės, kurios jaudrintų visuomenę, išryškintų tariamas ar tikras grėsmes. Pavyzdžiui, būtų įvykdytas koks nors dramatiškas nusikaltimas, kurio įtariamasis būtų migrantas; arba paaiškėtų tradicinės partijos atstovo korupciniai nusikaltimai; arba įvyktų incidentas su NATO kariais ar pan.

Scenarijus Y

Maždaug 2026 m. rudenį „Nemuno aušra“ pasitraukia iš valdančiosios koalicijos ir tai sukelia politinę krizę. Pasitraukimas iš koalicijos leistų R. Žemaitaičiui ir jo šalininkams grįžti prie įprasto vaidmens: radikaliai kritikuoti valdžios atstovus, telkti protesto rinkėjus, kelti įvairias sąmokslų teorijas ar net provokuoti galimas apkaltas dėl neapykantos skatinimo. Dabartinė „Nemuno aušros“ vieta valdančiojoje koalicijoje veda į šios partijos politinį susinaikinimą, nes yra priešinga jos tapatybei ir misijai. Tai rodo ir paskutinės [visuomenės nuomonės apklausa](#) – 2025 m. birželio mėn. „Spinter tyrimų“ vykdyta apklausa parodė, kad „Nemuno aušrą“ remia jau tik 4,8 proc. rinkėjų. Tad tik grįžusi į valdžios kritikos rolę, ir su nauja misija – telkti antisistemines jėgas į didesnę koaliciją – „Nemuno aušra“ gali tikėtis išlikti po kitų Seimo rinkimų.

LSDP, atmetusi S. Skvernelio „Vardan Lietuvos“, faktiškai išsėmė bet kokios kitos koalicijos galimybes ir negali suburti daugumos Seime. Tikėtina, jog Liberalų sąjūdis taip pat atsisakys prisijungti prie koalicijos, nes strategiškai planuotų, jog jų populiarumas palaipsniui augs verčiau liekant opozicijoje. Kurį laiką veikia mažumos Vyriausybė, tačiau 2026 m. Seimo rudens kadencijoje Vyriausybei nepavyksta gauti pritarimo būsimam biudžetui ir Inga Ruginienė yra priversta teikti pasitikėjimo balsavimą Vyriausybe, kuris pralaimimas. Po kelių nesėkmingų bandymų teikti naują premjero kandidatūrą, Prezidentas skelbia, jog reikės rengti pirmalaikius rinkimus.

Pirmalaikiai Seimo rinkimai surengiami 2027 m. pradžioje. Juose nėra viena partija negauna ryškios daugumos: konservatoriai, socialdemokratai, „Vardan Lietuvos“ ir Liberalų sąjūdis surenka maždaug po 15-25 mandatus ir tai veda į dar vieną politinę aklavietę. Be to, Seime atsiranda dar kelios populistinės, antisisteminės partijos, kurios kartu gauna apie 30-40 mandatų. Jos užima konfrontacinę poziciją ir jų nenori į potencialią koaliciją kviesti nė viena tradicinė partija. Nepavykus du kartus iš eilės patvirtinti naujo premjero, vėl skelbiami pirmalaikiai rinkimai.

2027 m. pavasarį antrą kartą rengiantis pirmalaikiams rinkimams didėja visuomenės nuovargis dėl politinio nestabilumo ir neaiškumo. Laikinoji Vyriausybė veikia „autonominio“ režimu – laikinai pareigas einantys ministrai priiminėja savanaudiškus, neskaidrius sprendimus, nevensia akivaizdžiai korupcinių veiklų, tačiau politinio chaoso fone tai nebesukelia didesnės reakcijos.

Tuo pat metu sparčiai stiprinami Rusijos kariuomenės daliniai Baltarusijoje ir prie sienos su Estija ir Suomija. NATO šalių žvalgyba perspėja, jog tai gali baigtis rimtomis karinėmis provokacijomis prieš Baltijos šalis ar net karinės agresijos bandymu, siekiant išbandyti NATO atsaką. Tokį Rusijos agresyvumą gali skatinti ir politinis nestabilumas ES šalyse (pvz., 2027 m. pavasarį Prancūzijos rinkimus laimi radikalus kandidatas, remiamas Marine Le Pen; Vokietijoje po politinės krizės ir pirmalaikių rinkimų didžiausia partija Bundestage tampa AfD ir blokuoja bet kokią galima koaliciją be jos dalyvavimo; po 2026 m. vidurio kadencijos rinkimų JAV Senato ir Atstovų rūmų kontrolė pereina į Demokratų rankas ir tai užblokuoja daugumą prezidento D. Trumpo iniciatyvų, politinė sistema JAV užstringa).

Galimos Rusijos grėsmės akivaizdoje Lietuvoje iškyla nauja populistinė asmenybė, kuri skelbia, jog būtina nutraukti Lietuvos politinį chaosą ir stabilumas bei taika yra svarbiausias prioritetas (tarkime, R. Pakso tipažas, pavadinkime jį „P. Raksu“). Nevengdamas atkartoti rusiškos propagandos teiginių, bet kartu ir gąsdindamas būsimu karu su Rusija, šis kandidatas teigia, kad vienintelis gali užtikrinti susitarimą su Rusija, priimdamas kai kurias Kremliaus sąlygas (pvz., išvesti

NATO karius iš Lietuvos, neremti sankcijų prieš Rusiją). Jo ir jį remiančios partijos populiarumas žaibiškai auga – didelė dalis rinkėjų mato tai kaip vienintelį sprendimą įstrigusioje politinėje krizėje.

2027 m. pavasarį Seimo rinkimus laimi naujoji populistinė partija „Išgelbėkime Lietuvą“. Kartu su kitomis smulkesnėmis radikaliomis ir populistinėmis partijomis ši partija formuoja daugumą, o P. Raksas tampa premjeru. Pirmaisiais sprendimais tampa Lietuvos gynybos projektų faktinis įšaldymas, susitarimas su Vokietijos vyriausybe (kurioje dominuoja AfD) dėl Vokietijos karių išvedimo iš Lietuvos. Iš Prezidento perimamas Lietuvos atstovavimas ES Viršūnių Taryboje. Čia blokuojami bet kokie sprendimai, skirti išlaikyti sankcijas Rusijai – jungiamasi prie Vengrijos ir Slovakijos pusės. Iš Rusijos pusės Lietuva sulaukia vis naujų sąlygų ir „Išgelbėkime Lietuvą“ koalicija jas palaipsniui priima. Visuomenės protestai ignoruojami ar net slopinami – reiškiant kaltinimus protestų organizatoriams. Prezidentas visiškai izoliuojamas ir jam grasinama apkalta, jei jis priešinsis Vyriausybės ir Seimo sprendimams. Demokratijos susitraukimas vykdomas sparčiai, nuolat pagrindžiant, kad tik taip įmanoma išsaugoti taiką ir išvengti karo.

Svarbios ar būtinos sąlygos scenarijaus Y įgyvendinimui

1. **Sąlyga A – būtina, bet nepakankama.** *Politinė krizė ir pirmalaikiai Seimo rinkimai.* Tikimybė, kad „Nemuno aušra“ pasitrauks iš valdančiosios koalicijos, išlieka didelė – tai būtų racionalus sprendimas R. Žemaitaičiui, jei jis tikisi dar likti Seime po kitų rinkimų. Pati partijos prigimtis yra kritikuoti valdančiuosius, todėl jau pirmieji pritarimai socialdemokratų siūlymams sukėlė didelį „Nemuno aušros“ šalininkų nusivylimą. Dabartinė nauja valdančioji koalicija pavertė LSDP visiškai „Nemuno aušros“ įkaite – be 19 narių frakcijos socialdemokratai negali išlaikyti daugumos Seime. Po Vyriausybės „perkrovos“ pasirinkę variantą formuoti naują daugumą be „Vardas Lietuvos“ ir gerokai anksčiau atmetę galimybę pritraukti Liberalų sąjūdį, LSDP tapo galimo „Nemuno aušros“ šantažo auka. Labai tikėtina, kad anksčiau ar vėliau „Nemuno aušra“ ims šantažuoti socialdemokratus, ir arba pastarieji patys nutrauks koalicinę sutartį, arba R. Žemaitaitis pasitrauks iš koalicijos, kai tik pajus galimybę vėl įgauti didesnį populiarumą visiškai sumenkusio LSDP pasitikėjimo fone.
2. **Sąlyga B – būtina, potencialiai lemianti.** *Ilgalaikis politinės sistemos paralyžius.* Pirmalaikiai Seimo rinkimai gali pakrypti įvairiai: nauja Seimo sudėtis gali padėti sukurti stabilesnę daugumą iš maždaug tų pačių dabartinių parlamentinių partijų, tik be „Nemuno aušros“, bet galima turėti ir dar didesnę fragmentaciją be aiškiai dominuojančios partijos. Jei Seime nepavyktų ilgainiai suformuoti naujos valdančiosios daugumos, arba jei ilgai tęstųsi mažumos Vyriausybės (laikinosios Vyriausybės) veikla, Lietuvos politinė sistema gali „užstrigti“ – nebūtų priimami svarbūs sprendimai (pvz., biudžetas). Tai vestų į vis didesnį nerimą visuomenėje, jog reikalai eina blogyn, demokratinė sistema nebeveikia. Tokia situacija gali dar paaštrėti, jei tikslingai bus skatinamas visuomenės nerimas platinant įvairius sąmokslus, fiktyvias istorijas ir kitaip dirginant žmones. Toks fonas būtų labai palankus „naujųjų gelbėtojų“ iškilimui.
3. **Sąlyga C – svarbi, bet neprivaloma.** *Karo grėsmės padidėjimas.* Ši sąlyga potencialiai prisidėtų prie visuomenės nusivylimo ir nepasitikėjimo dabartinėmis parlamentinėmis partijomis ir galėtų paskatinti netikėtus politinius pasirinkimus (kurie stabiliau, ekonominės gerovės laikotarpiu būtų sunkiai tikėtini). Kandidatai ar partijos, kurios siūlytų užtikrinti saugumą ir taiką per Rusijos reikalavimų patenkinimą bent iš dalies, greičiausiai sulauktų tik reikšmingos dalies visuomenės palaikymo, tai galėtų siekti maždaug 40 procentų visų

rinkėjų. Tačiau jei kita dalis visuomenės bus nusivylusi parlamentinėmis partijomis ir tiesiog nedalyvaus rinkimuose arba išskaidys savo balsus taip, jog kai kurios partijos nepateks į Seimą, antisisteminės jėgos gali įgauti dominuojančias pozicijas.

Karo grėsmės tikimybę labiausiai didintų karo Ukrainoje eiga ir galimos paliaubos. Po jų, anot [Nyderlandų karinės žvalgybos vadovo](#), Rusija vos per metus galėtų pasirengti naujam karui. O pasak Jungtinės Karalystės [tyrimų centro International Institute for Strategic Studies \(IISS\)](#), Rusija jau 2027 m. gali būti pasirengusi imtis agresijos prieš Baltijos šalis.

4. **Sąlyga D – svarbi, bet neprivaloma. JAV ir ES vidaus politinės krizės.** Lietuvos visuomenės nuotaikoms ir grėsmės pojūčiui įtaką gali padaryti ir naujienos iš užsienio – kaip kinta Vakarų demokratinių šalių požiūris į Rusijos grėsmę ir ar galima tikėtis paramos Lietuvai, jei karo grėsmė augtų. Jei Europos (ypač Prancūzijoje, Vokietijoje) įsivyratų populistinės ir/ar nacionalistinės partijos, kurios būtų linkusios nuolaidžiauti Rusijai, Lietuvoje grėsmės pojūtis smarkiai išaugtų. Tai gali reikšmingai pakeisti ir požiūrį į Lietuvos politikus, kurie ragintų verčiau nebandyti „susinaikinti pavieniui“, priešinant Rusijai, o ieškoti „diplomatinių sprendimų“ išvengti galimos agresijos. Atitinkamai, tai gali sustiprinti paramą pro-rusiškiems kandidatams ar naujai iškylančioms partijoms.

5. Rekomendacijos

Viena svarbiausių scenarijuose minimų sąlygų yra visuomenės nusivylimo demokratija ir nepasitikėjimo valstybės institucijomis augimas. Būtent didesnės dalies visuomenės atsitraukimas nuo politinių procesų bei netikėjimas, jog galima aktyviai kontroliuoti politines institucijas ir politikus, gali sukurti terpę plisti populistinėms, radikalioms ar sąmokslų teorijomis paremtomis idėjoms bei skatinti antisisteminių jėgų iškilimą.

Šis visuomenės galios pojūčio nykimas yra pavojingiausia tendencija, kuri atveria vartus įvairiems antidemokratinėms veikėjams ir iniciatyvoms, tiek viduje, tiek iš išorės. Lietuvos [Pilietinės galios indeksas](#), periodiškai apskaičiuojamas Pilietinės Visuomenės Instituto tyrimuose, pastaraisiais metais iš esmės neauga, nuo 2020 m. net šiek tiek sumažėjo: 2024 m. jis siekė 36,8 balo (2023 m. 36,7, 2022 m. – 35,9, 2020 m. – 41,3). Tyrėjai pastebi, jog pastaruoju metu [mažėjo potencialus pilietinis aktyvumas](#) – tai yra, nusiteikimas veikti, jei visuomenėje kiltų tam tikros problemos.

Ką galima padaryti, kad šios tendencijos neprivestų prie minėtų „juodųjų“ scenarijų, keliančių grėsmę Lietuvos, kaip demokratinės valstybės, funkcionavimui?

1. **Skatinti individualų didesnę pasirengimą ir atsparumą informaciniam manipuliavimui.** Įvairiose studijose, tyrimuose ar net oficialiose strategijose (pvz., LR „Piliečių rengimo pilietiniam pasipriešinimui strategija“), skirtose didinti pilietinį aktyvumą ir atsparumą hibridinio pobūdžio įtakai, dažnai minima, jog pagrindinė priemonė yra visuomenės švietimas. Visgi dažnai tai yra gana abstrakti idėja, o oficiali valstybės švietimo sistema iki šiol nesugeba susidoroti su šiuo iššūkiu. Pilietinis švietimas, pilietinis aktyvumas ir atsparumas informacinėms manipuliacijoms taip ir netapo Lietuvos švietimo sistemos prioritetu.

Elementaraus domėjimosi ir smalsumo sužadėjimas bei informacijos perteikimas – tai pirmasis žingsnis į bendro sąmoningumo ugdymą.

Tačiau visuomenės ugdymas neturi likti tik oficialios švietimo sistemos užduotimi. Vietoje abstrakčių raginimų keisti švietimo sistemą, prasmingiau pradėti nuo mažų, bet konkrečių projektų, kuriuose įtraukiami aktyvesni žmonės, linkę ne tik patys didinti savo žinias apie propagandą, dezinformaciją, kibernetinį saugumą,

atsparumą informacinėms manipuliacijoms, bet ir įtraukti į tokią veiklą savo artimą bendruomenę. Elementaraus domėjimosi ir smalsumo sužadėjimas bei praktinės informacijos perteikimas (apie politiką, apie kibernetinį saugumą, apie Rusijos hibridinį karą ir pan.) – tai pirmasis žingsnis į bendro sąmoningumo ugdymą. Tokie mini-projektai galėtų apimti:

- Vizitus į mokyklas ir paskaitas, pranešimus ir praktines užduotis moksleiviams apie tipines Rusijos ar Kinijos dezinformacines operacijas, populistinių ar radikalių jėgų metodus manipuliuojant visuomenės emocijomis, kibernetinio saugumo naujausias tendencijas ir galimybes apsaugoti nuo kibernetinių grėsmių;
- Susitikimus su senjorais vietinėse bibliotekose ar kultūros centruose, pasakojant jiems apie informacines manipuliacijas (pvz., internetinius ar telefoninius sukčius, išviliojančius pinigus), perteikiant psichologinio atsparumo patarimus, siūlant paprastus veiksmus, kaip informaciniame triukšme atsirinkti patikimas žinias, aiškinant, kokie ženklai yra tipiniai, atpažįstant kriminalinius ar politinius „apgavikus“;
- Nedidelių, neformalių vietinių iniciatyvų ir grupelių kūrimosi paskatinimą įvairiuose Lietuvos regionuose, ypač mažesniuose miesteliuose ar kaimuose, skiriant jiems paprastas užduotis – aktyvesniems ar smalsesniems žmonėms dalytis savo žiniomis su savo vietos bendruomene (klase, bendradarbiais, namo kaimynais ir pan.) apie informacinį, kibernetinį saugumą, politinio dalyvavimo prasmę, kviešti žmones į periodinius neformalius susitikimus ir taip skatinti paprastą bendruomeniškumą ir didesnę pasitikėjimą savo bendruomene. Tokių aktyvesnių žmonių paieška ir paskatinimas (pvz., suteikiant jiems pradinių žinių ar rekomendacijų, ką jie gali pasikviesti kaip svečius į savo bendruomenės susitikimus) gali būti pradiniu impulsu, „užvedančiu“ aktyvesnį bendruomenių formavimąsi pačiu žemiausiu lygiu.
- Pilietiškumo ir informacinio saugumo didinimo iniciatyvas sužaidybinant – įtraukiant aktyvesnius žmones, ypač jaunimą, į neformalius tinklus tarsi į žaidimą, kuriame būtų skiriami vaidmenys, funkcijos, būtų numatoma „apdovanojimų“ ar įvertinimų sistema. Tokia forma ypač patraukli gali būti jauniems žmonėms, kurie įpratę žaisti su „smagumo“ ir „apdovanojimo“ elementais.

2. **Mažinti toleranciją politiniam piktnaudžiavimui, nepotizmui ir korupcijai.** Demokratijos susitraukimas ar naikinimas gali vykti pakankamai staigiai, jei svarbiausias politines institucijas perima populistinės ar antisisteminės jėgos. Tačiau dažnai jis prasideda kaip lėtas demokratijos nykimas ir tradicinių, sisteminių partijų auganti tolerancija įvairiems

Visuomenė turi jausti, kad yra labai prasminga nuolat tikrinti ir reikalauti maksimalios atsakomybės iš politikų, tiek vietos savivaldoje, tiek aukščiausiuose postuose.

politiniams piktnaudžiavimams, korupcijai ir „savų“ protegavimu. Populistų iškilimas paprastai jau yra visuomenės nusivylimo tradicinių partijų „užpelkėjimu“ pasekmė. Kaip rodo įvairių Europos šalių precedentai, visuomenės atsigręžimas į antisisteminius kandidatus sustiprėja po gana ilgo laiko įsisenėjusių problemų, kurias ignoruoja tradicinės partijos. Viena sudėtingiausių politinių ligų net ir

demokratinėse šalyse – politikų piktnaudžiavimas savo galia, tikėjimas nebaudžiamumu ir polinkis į sukčiavimą. Tai gali periodiškai prasiveržti kaip atskirų skandalų atvejai, bet dažniau tiesiog prisideda prie bendro visuomenės nepasitikėjimo politinėmis partijomis ir kuria politikos, kaip „nešvarios veiklos“ reputaciją. Tai būtina keisti: visuomenė turi jausti, kad yra labai prasminga nuolat tikrinti ir reikalauti maksimalios atsakomybės iš politikų, tiek vietos savivaldoje, tiek aukščiausiuose postuose. Ir šios atsakomybės turėtų reikalauti ne tik žiniasklaida ar teisėsaugos institucijos, bet ir atskiri piliečiai. Todėl prasminga būtų imtis iniciatyvų, kurios įtrauktų vis daugiau žmonių, reikalaujančių atsakomybės iš savo rinktų politikų ar valstybės tarnautojų:

- Žmonėms būtina nuolat priminti, kokios yra formalios ir moralinės politikų pareigos ir atsakomybės – pradedant nuo viešųjų ir privačių interesų derinimo taisyklių ir baigiant korupcinių mechanizmų ar istorijų pasakojimais, parodant, kokios yra praktikos slėpti neteisėtą veiklą, prekiauti įtaka ir kitaip piktnaudžiauti savo politine galia. Tokie pasakojimai ypač prasmingi susitikimuose su rinkėjais, kurie turi pradinį domėjimąsi politika, bet jiems trūksta pasitikėjimo, jog net ir paprastas pilietis gali reikalauti atsakomybės iš politikų ar pranešti apie piktnaudžiavimo atvejus;
- Lietuvoje jau yra daugybė gerų precedentų, kuomet tiriamosios žurnalistikos atstovai surenka ir paskelbia informaciją apie politikų korupcinę veiklą piktnaudžiavimą savo padėtimi (bene garsiausias ir masiškiausias pastarųjų metų projektas – Andriaus Tapino ir „Laisvės TV“ inicijuotas „čekiukų“ tyrimas, virtęs ne vienu teisiniu procesu). Tačiau neretai visuomenė jau yra atbukusi nuo tokių tyrimų ir nemato, kad po jų kažkas keistųsi. Didžioji dalis visuomenės yra kažkur „už“ tokių procesų ir tik pasyviai stebi tarsi tolimi stebėtojai. Visiškai kitoks požiūris būtų, jei patys žmonės įsitrauktų į tokius mini-tyrimus ir prisidėtų prie informacijos rinkimo, perdavimo žurnalistams ar didesnę auditoriją turintiems „influenceriams“. Tokios iniciatyvos turėtų būti skatinamos ir galbūt net apdovanojamos (pvz., įsteigiant stipendijas ar premijas už geriausius žurnalistinius tyrimus regioninėje spaudoje). Jau patyrusius tiriamosios žurnalistikos atstovus derėtų kviesti į susitikimus ar mokymus jaunesniems kolegoms, ypač galvojantiems apie žurnalistikos studijas arba dirbantiems regioninėje žiniasklaidoje.

- Labai didelė dalis žmonių tiesiog nežino, kokios yra teisinės procedūros ir atskirų teisėsaugos institucijų funkcijos. Teisinio švietimo trūkumas – dar viena tema, apie kurią Lietuvoje kalbama labai nedaug. Pradinė informacija, aiškiai perteikiant pradinį žingsnį, ką reikėtų daryti, jei norima pranešti apie netinkamą ar potencialiai nusikalstamą veiklą, padėtų žmonėms nuspręsti – kaip matomą „neteisybę“ transformuoti į konkretų veiksmą. Prokuratūros, STT, VRK, Seimo kontrolierių ir kitų valstybės institucijų funkcijų paaiškinimas, konkrečiai nurodant, kokios netinkamos veiklos potencialiai yra tiriamos kiekvienoje institucijoje, kaip raštingai suformuluoti pranešimą – visa tai gali žmonėms suteikti aiškesnį vaizdą, „nuo ko pradėti“. Tai gali tapti sėkmingų istorijų pasakojimais – kaip eiliniai žmonės, tinkamai naudodami oficialius kanalus ir suformuluodami įtartinos veiklos aprašymus, gali paskatinti didelius tyrimus ir prisidėti prie pokyčių.

3. Skatinti aktyvų teisėsaugos institucijų vaidmenį užkertant kelią rinkimų proceso pažeidimams ir neteisėtai politinei agitacijai. Mūsų institucijos vis dar gana pasyviai reaguoja į potencialius nusižengimus, susijusius su rinkimų procesu ar „visuomenės intereso“ pažeidimais. Dažniausiai tyrimai pradedami tik gavus konkrečius skundus iš

Valstybės užvaldymas rinkimų būdu gali vykti žaibiškai, o tyrimai gali būti gerokai pavėluoti. Svarbu, kad teisėsaugos institucijos aktyviai stebėtų rinkimų agitacijos procesą dar gerokai iki oficialios agitacijos pradžios ir galėtų imtis prevencinių priemonių.

piliečių, politinių partijų atstovų ar kitų politinių institucijų. Tai neleidžia laiku sureaguoti ir užkirsti kelią tebevykstantiems politinio proceso iškreipimams ir sąžiningų rinkimų principo pažeidimams. VRK dažnu atveju tik gerokai po rinkimų gali priimti sprendimus dėl buvusių pažeidimų ir skirti baudas rinkimų dalyviams. Tokia praktika gali būti pavojinga, kuomet valstybės užvaldymas rinkimų keliu gali vykti žaibiškai, o vėluojantys tyrimai vėliau gali būti slopinami valdančiųjų partijų ar politikų. Todėl būtina įgalinti kuo didesnę

teisėsaugos institucijų iniciatyvą aktyviai vykdyti rinkimų agitacijos proceso stebėjimą dar gerokai iki oficialios agitacijos pradžios ir reaguoti nedelsiant, įskaitant įgaliojimus stabdyti rinkimų dalyvių teisę dalyvauti rinkimuose, jei fiksuojami aiškūs rinkimų proceso pažeidimai, skleidžiama dezinformacija, skatinami autoritarinių valstybių siekiai destabilizuoti Lietuvos visuomenę ir politinę sistemą. Šis procesas galėtų apimti:

- VRK ir teisėsaugos institucijų (ypač Policijos departamento, Generalinės prokuratūros, STT) glaudesnį bendradarbiavimą dar iki prasidedant oficialiai rinkimų kampanijai – vykdyti nuolatinę ir sistemingą rizikų analizę, identifikuojant potencialius pažeidėjus bei didelės rizikos grupes. VRK galėtų turėti specifinį padalinį (arba bendradarbiauti su nepriklausomomis tyrimų organizacijomis), kuris vykdytų nuolatinį politinį-rinkimų proceso stebėjimą ir atkreiptų dėmesį į fiksuojamas tendencijas, kurios gali būti pavojingos valstybės demokratinei sistemai;
- Paskatinti nevyriausybinę organizaciją (pvz., tokias kaip „Baltosios pirštinės“, „Debunk.ru“ ir pan.) nepriklausomą nuolatinį „rinkimų pažeidimų prevencijos

centrą“, kuris veiktų ne tik rinkimų agitacijos ar pačių rinkimų metu, bet ir tarpinėmis kadencijų fazėmis – užtikrinant, kad bet kokios neteisėtos agitacijos apraiškos ar manipuliacijos rinkėjų nuomone ir pasirinkimu būtų identifikuotos iš anksto;

- Vyriausybės lygmeniu įtvirtinti nuolatinį strateginį prioritetą: stiprinti teisėsaugos institucijų gebėjimus tirti rinkimų manipuliavimo, papirkinėjimo, agitacijos užsienio naudai ir susijusias grėsmes, ypač atsižvelgiant į autoritarinių valstybių vykdomų hibridinių grėsmių pobūdį. Teisinėmis priemonėmis įtvirtinti pareigą politinės reklamos užsakovams nuolat, periodiškai viešai deklaruoti visus su kampanija (ne tik oficialios rinkimų agitacijos metu, bet ir tarp rinkimų) susijusius finansinius srautus, įskaitant remiamas socialinių tinklų kampanijas, kad būtų galima atskleisti užsienio finansavimo ar neaiškios kilmės lėšų naudojimo atvejus;
- Peržiūrėti VRK įgaliojimus įtraukiant galimybę pratęsti oficialių rinkimų rezultatų paskelbimą, kuomet yra rimtų įtarimų, jog rinkimų metu vyko esminiai pažeidimai. Tai apimtų ir kriterijų bei sąlygų nustatymą, kokiais atvejais VRK galėtų atidėti rinkimų rezultatų paskelbimą, kad būtų atlikti reikalingi tyrimai ir priimti sprendimai. Esant priešiška hibridinei veiklai, nukreiptai prieš Lietuvos valstybingumą, demokratinės institucijos turi turėti „gynybines priemones“ ir iš anksto numatyti procedūras bei pasirengti galimoms „Rumunijos scenarijaus“ variacijoms.

4. Aktyvi visuomenės ir institucijų prevencija prieš propagandą, dezinformaciją ir antisisteminių grupių mobilizaciją socialiniuose tinkluose. Šiais laikais pagrindinis antivalstybinių ar antisisteminių jėgų veiklos laukas yra kibernetinė erdvė – pradedant nuo Telegram kanale verbuojamų asmenų atlikti sabotažo aktus, iki uždarų grupių kūrimo

Socialinių tinklų erdvė yra svarbiausias informacinio karo mūšio laukas ir jame tiek visuomenė, tiek valstybinės institucijos turi vykdyti aktyvius gynybinius veiksmus.

socialiniuose tinkluose, kur mobilizuojamos „aktyvistų“ grupės ir planuojami potencialiai neteisėti veiksmai, nukreipti prieš valstybės institucijas ar demokratinę santvarką. Todėl svarbu socialinių tinklų erdvę traktuoti kaip neišvengiamai svarbiausią informacinio karo mūšio lauką ir jame vykdyti gynybinius veiksmus. Tokie veiksmai galėtų apimti:

- Valstybės institucijoms, ypač Nacionaliniam kibernetinio saugumo centrui (NKSC) ar Ryšių reguliavimo tarnybai (RRT), suteikti aiškius įgaliojimus bendradarbiauti su socialinių tinklų platformomis (Meta, TikTok, Telegram ir kt.), siekiant identifikuoti uždaras grupes, kuriose aktyviai platinama dezinformacija ar vykdoma antivalstybinė veikla. Jei socialinių tinklų platformos nebus linkusios bendradarbiauti su valstybinėmis institucijomis (o tai praeityje buvo dažnai), pavesti šioms institucijoms parengti rekomendacijas, kaip Lietuvos valstybė gali taikyti sankcijas šioms socialinių

- tinklų platformoms (t.y. remtis didžiųjų ES valstybių praktika taikyti dideles baudas ar net uždrausti veiklą, jei pažeidimai nuolat kartojasi);
- Sukurti nacionalinę „kritinio stebėjimo sistemą“, paremtą plačiu savanorių tinklu, (arba išplėsti jau egzistuojančias platforma – pvz., „elfų“ tinklą platformoje „demaskuok.lt“) kuri fiksuotų augančias uždary grupių auditorijas, jų naudojamą retoriką, su Rusijos ar kitų autoritarinių režimų naratyvais susijusį turinį, bei aktyvumo šuolius prieš rinkimus. Į tokią sistemą būtų prasminga įtraukti DI stebėjimo instrumentus, pvz., *Repsense*, kad būtų galima realiu laiku matyti temas, išnaudojamas visuomenės supriešinimui ar dezinformacijos, sąmokslų teorijų sklaidai;
 - Valstybės institucijos ir privačios institucijos, žiniasklaida ar verslas galėtų inicijuoti aiškias sankcijų ar blokavimo gaires asmenims ar grupėms, kurios socialiniuose tinkluose sistemingai skleidžia prorusiškus, prieš demokratiją nukreiptus ar su smurtu siejamus naratyvus. Ypač efektyvios gali būti visuomeninės akcijos, atskleidžiant esminius dezinformacijos veikėjus ir pateikiant rekomendacijas, pvz., verslams ar žiniasklaidai, saugant savo reputaciją neprisidėti prie tokių veikėjų informacijos sklaidos ar tariamai kultūrinių renginių organizavimo.

Apibendrinimas: nuo smulkių iniciatyvų – prie sisteminio atsparumo

Rekomendacijos, pateiktos šioje studijoje, grindžiamos nuostata, kad demokratijos atsparumas turi būti pradamas kurti „nuo apačios“ – per aktyvių piliečių, bendruomenių ir mažų iniciatyvų įtraukimą. Abstrakčių strategijų ar institucinių deklaracijų poveikis dažniausiai yra labai menkas, būtina veikti praktiškai, įtraukiant konkrečius žmones, kurie savo aplinkoje imasi veiklos, skatina sąmoningumą, atpažįsta grėsmes ir buria bendraminčius. Būtent tokie mikroveiksmai kuria pagrindą platesniam visuomenės atsparumui ir politinei brandai.

Tam, kad tokios iniciatyvos augtų ir taptų sisteminio poveikio veiksmu, jas būtina „užvesti“: suteikti konkrečius instrumentus, pateikti pradinę informaciją, parodyti, ką gali padaryti bet kuris žmogus, kuris turi norą aktyviai „kažką daryti“. Aktyvių žmonių tinklų kūrimas, jų gebėjimų stiprinimas bei viešas pripažinimas ir paskatinimas – tai būdas, kaip mažos idėjos gali tapti nacionaliniais sprendimais. Pradinis impulsas – paskatinti kiekvieną pilietį suvokti, kad net ir smulkus įsitraukimas (pvz., bendruomenės susitikimas ar pasidalinimas žiniomis apie dezinformaciją) yra reikšmingas žingsnis kuriant atsparią demokratinę sistemą.

Tolesnis veiksmų plėtros etapas turėtų įtraukti vis daugiau visuomenės grupių – jaunimą, senjorus, regionų bendruomenes, vietos žurnalistus, pedagogus, verslo ir kultūros atstovus. Kuo įvairesnės grupės tampa sąmoningos grėsmių akivaizdoje, tuo platesnė ir atsparesnė tampa visa visuomenė. Taip pat būtina skatinti aktyvesnį nevyriausybinų organizacijų vaidmenį ir jų bendradarbiavimą su valstybinėmis institucijomis, kad iniciatyvos neliktų lokalaus pobūdžio, o taptų visuotinio veikimo pagrindu.

Galiausiai, siekiant užtikrinti, kad šie procesai nebūtų vienkartiniai ar pavieniai, reikia, kad valstybės institucijos ne tik stebėtų, bet ir realiai remtų tokias iniciatyvas – tiek instituciškai, tiek finansiškai. Demokratijos stiprinimas nėra vien politinė ar teisėsaugos užduotis – tai nuolatinis, visuomenėje kuriamas procesas, kuriam reikia pasitikėjimo, atvirumo ir ryžto pradėti nuo mažų, bet reikšmingų veiksmų.